

Petrarca

1304—1374

A pogány életöröm és a keresztény áhitat, az ész és szív vallásának tragikus ellentéte a középkor vége felé Petrarca életében és alkotásaiban válik leginkább érzékelhetővé.

Francesco Petrarca 1304-ben született Arezzóban, ahová apja, a firenzei jegyző politikai menekültként érkezett. Avignonban, a pápaság akkori székhelyén töltötte gyermekéveit, majd a párizsi egyetemen és Bolognában tanult. Papnak készült, de magányra és elmélkedésre hajló lelke Provence-ban, ahol a trubadúrok költészetét még eleven élet járta át, eszményi szerelemre gyulladt Laurája iránt.

Avignonból — melyet egyik levelében „... minden fürtelem gyűlhelyé”-nek nevez — indult nyugtalan és kíváncsi útjaira, és oda tért vissza időnként, sokszor évek múlva. Megfordult Párizsban, Brabantban, Flandriában, Németországban, Itália majdnem minden nevezetes városában, követségben járt Prágában, sőt egy azóta megcáfolt föltevés szerint még Budán is. Színes és változatos életet élt, és ha a dicsőség lett volna az, amire életét föltette, boldognak lett volna mondható. *Kedvence volt a társaságoknak*, mint udvari ember kegyeltje a hatalmasoknak, és mint egymást váltó pápák pártfogoltja fölszentelés nélkül kapta meg azokat az egyházi stallumokat, melyekből kényelmesen élhetett írói hivatásának.

Nem olasz dalai, hanem latin versei és iratai — elsősorban Africa című eposza — tették fiatalon híressé és szerezték meg számára azt a dicsőséget, hogy a római Capitoliumon *ünnepélyesen költővé koronázták* és Róma polgárává fogadták. Költők, tudósok, bíborosok, fejedelmek voltak barátai, s a fejedelmek mindig szívesen látták vendégül udvarukban.

Itália egységének gondolatát — más nagy szellemekkel együtt — ő is hirdette. Cola di Rienzo római forradalmától csak annak bukásakor fordult el.

Míg Dante, bár emleget már „Itáliát”, valójában még teljesen katolikus világpolgár, Petrarca a középkortól eltérő politikai eszmények hírnöke, „az első olasz”, mint mondani szokták. S éppen ő élt külföldön, Szép Fülöp Franciaországában, annak a királynak az országában, aki a világi és az egyházi hatalom szétválasztására törekedett, mégpedig a világi hatalom szupremáciájának biztosításával. Szép Fülöp VIII. Bonifác pápa ellen sereget vezetett, s a pápát elfogatta, ezzel kezdődött a pápák „avignoni fogsága”. A hajdani Róma Petrarca szemében az egész olasz föld egységének jelképe volt s „Itália mia” kezdetű nagy verse az olasz nemzeti törekvéseknek adott halhatatlan költői kifejezést.

Rómának, mint egykori városállamnak nemzeteszménye bizonyos vallási fogalmakkal összeszövődve, a különös, zavaros, rajongó Cola di Rienzoval tűnt fel a politikai élet színpadán. Cola di Rienzo klasszikus tanulmányokat végzett, szenvedélyes népszónok és népvezér volt. Róma városa 1343-ban Avignonba küldte VI. Kelemen pápához, hogy a város új alkotmányának megerősítését kérje tőle. A pápa megkedvelte, s Róma város jegyzőjévé nevezte ki. Ilyen minőségben tért haza, majd 1347. május 20-án felkelést indított a főnemesség ellen, néptribunná választotta magát, s hitte is, hogy ő a „római köztársaság” hivatott vezére. Korlátlan hatalommal intézte Róma ügyeit. A kritikátlan nagyzás és rajongás útjain vakon haladt végzete felé, míg polgártársai 1347 végén ki nem űzték. Bújosásai során először ferences spiritualisták rejtgették, majd Prágába menekült IV. Károlyhoz, aki kiszolgáltatta VI. Kelemennek. Két évi fogság után az új pápa, VI. Ince engedte szabadon, s Rómába küldte, hogy ott a pápai uralom visszaállításában segítse. Nem volt szerencséje, a nép felkelt ellene, meggyilkolták és holttestét elégették.

Bármilyen különcnek is látszik Rienzo, egész gondolatvilága a reneszánsz alapvető eszméi körül forgott. Voltak csodálói és hívei, és ezek közé tartozott maga Petrarca is. Egyebek között ezt írta Rienzonak uralomra jutásakor: „Bizonytalanságban vagyok, te nagy lélek, hogy néked fejezzem-e ki először szerencsekívánataimat dicsőséges végrehajtott vállalkozásodért, vagy a polgároknak szerencsésen visszanyert szabadságukért, akik neked köszönhetik, hogy lehulltak bilincseik... Íme, birtokában vagytok tehát a szabadságnak, amely bármilyen édes és kívánatos, soha nem ismeri igazán, aki nem vesztette el.” Rienzo bukásakor a következőket írta Vaucluse-ból: „Mert való igaz, hogy én ebbe az emberbe helyeztem Itália szabadságának utolsó reményét, hisz régóta ismertem és szerettem, s mikor a nagy vállalkozásba belefogott, méltónak tűnt előttem a tiszteletre és a kegyeletre. Most, amilyen nagy volt beléhelyezett reményem, épp oly óriási a fájdalom, hogy elvesztettem azt, és nyíltan megvallom, akármilyen lett a vállalkozás vége, nem tudom nem nagyszerűnek tartani a kezdetet.”

Világfelfogásában Petrarca az „autonóm ember” híve, az egyénnek a középkor nagy kollektívizmusból való kiszakadásából, az autonóm ember megszületéséből és ezzel kapcsolatban az emberméltóság fogalmának körvonalzásából indult ki. Hangsúlyozta, hogy a *humanismus embereszménye az antik műveltségben gyökerezik* és szorosan összefügg az *autonóm személyiség* antik ihletésű kialakulásával.

Petrarca számára az antik és az Abelard-tól, a nominalizmus képviselőjétől elsajátított skolasztikus tudomány nemcsak értelmi örömök forrása, hanem egzisztenciális, lelkiismereti kérdés is. Mert mint *Katona Lajos*, a nagy magyar irodalomtörténész gyönyörű Petrarca monográfiájában ábrázolja, lépten-nyomon összeütközik aszketikus vallásosságával. A szerelem nála nemcsak költői téma, hanem mély és igaz emberi érzelem is, de átélését ugyancsak a vallás gátolja, kifejezését pedig a hagyományos képzetek határozzák meg. Innen erednek állandó belső konfliktusai, önemésztő töprengései, melyek olykor már egész modernül ható lélekelemzéssé válnak. Lelkét fájó melankóliával tölti el, hogy két ellentétes világ ütközik meg benne. Érzí az élet múlandó voltát: „Mindenn, mi szép a földön, csak rövid álom.” A nagyvásonyi pálosok *Festetics-kódexében*, tehát jóformán a magyar kolostori irodalom kezdeteinél találta meg ugyancsak *Katona Lajos* Petrarca *bűnbánó zoltárainak* magyar fordítását, a költő e merőben szubjektív s már modern természetrajongást is érzető alkotását. (Petrarca különben 1336-ban elsőnek járta meg a Ventoux-Ventoso hegyet.)

Huszonhárom éves volt Petrarca, amikor az avignoni templomban, nagypenteki szertartáson megpillantott egy előkelő és erényes, férjezett hölgyet, aki férjét az idők folyamán tizenegy gyermekkel ajándékozta meg. Ez a hölgy volt *Laura*. Hogy Petrarcat a találkozás pillanatában csakugyan átjárta-e az villámcsapásszerű megrendülés, mely az évtizedeken át tartó reménytelenség ellenére e hölgyhöz kötötte, avagy csupán érzés-imitációkból, költői ciradékból, alegóriákból épített oltárt elbe, nem tudhatjuk. A *Laura*-versek változatos anyaga mindkét föltevés mellett szól.

De a vágy éppen azért őrizte meg egy életen át erejét, mert kielégítenél maradt, s mert fojtva, rejtve, bujdokolva kereste a lelki részeket, melyeken keresztül az álomvilágból a tudat világosságára szökhetett. Sőt, erejét a végleges lemondás melankóliájába burkolva, még akkor is őrizte, mikor Laurát egy országokon végigszántó pestisjárvány elragadta. A *Canzoniere* több mint háromszáz szonettjét, *canzonéját* s egyéb olasz versét főként hozzá írta.

Petrarca *Canzoniere*-jének alaphangja elégikus, mert vágy és lemondás egyszerre van jelen a költőben. Földi nőt szeret a maga testi valóságában, Laurát önmagáért, s nem egy misztikus eszmény szimbólumaként. Szépségének érzékeivel örül, amikor leírja hajja, szeme, arca vagy alakja báját. A szépség már nemcsak finom fátyol elvont fogalmak számára, mint eddig volt, hanem a költészet közvetlen tárgya. Ellenállhatatlan erővel bevonult a poézisbe a természet, a realitás, a testiség. Ez a legnagyobb lépés, amivel Petrarca a római klasszikusok valóságérzékétől ihletve előbbre viszi az olasz lírát. De ugyanakkor az új életérzés mellett érvényesül a hagyomány is, mely lemondást parancsol, mely bűnnek tartja az érzéki szerelmet. Petrarca még nem tudott bűntudat nélkül szeretni, és olykor a költészet profanizálásának tartotta az egyszerű, természetes érzések kimondását.

Laura alakja igazán csak akkor elevenedik meg ezekben a versekben, amikor már meghalt, tehát a költő képzelete már szabadon, az érzékek megszólalásának veszedelme nélkül közelíthet feléje. Ezért a *Laura* halála után írt szonettek hangulata tisztább és mélyebb, mint a korábbiaké.

Oly korból valók e dalok, amelyben az emberiség egyik legnagyobb válságával vívódott. Az egyik nagy szellemi rendszer már bomladozott, a másik még alig derengett. Az elégedetlen lelkek ilyenkor a múltban keresik a még bizonytalan jövő előképét. Petrarca is, az első humanisták egyike, a klasszikus kor emlékeit gyűjtögetve és magyarázva próbálta a példaadó múlt kapuját felnyitni. Eleinte ennek köszön-

hette hírnevét. A következő századokban azonban már nem a múlt fölidézése miatt dicsérték, hanem előérzetéért, mellyel megsejtette a jövőt.

Petrarca nemcsak a trubadúrok és az „édes új stílus” mestereinek tanítványa, hanem a latin költőké is. Az ő esztétikájuk szellemében fejleszti tovább, és nemesíti meg az előbbi örökséget. Ő a megteremtője és első tudatos élvezője a szép forma öncélúságának. Az alig néhány emberöltő óta fejlődő *olasz költői nyelv* a Canzoniereben *egyszerre készen áll* előttünk, s Petrarca után századokig jóformán változatlan marad.

Petrarca azt írja egyik levelében — leveleit a legnagyobb gonddal gyűjtötte össze még életében —, hogy a legnagyobb fáradtság a lélek elfáradása.

*Az élet elfut, vissza sohse fordul,
s nagy léptekkel jön a Halál mögötte,
s minden, mi van, mi volt s mit sűrű ködbe
rejt a jövő, lelkemben búra torzul.*

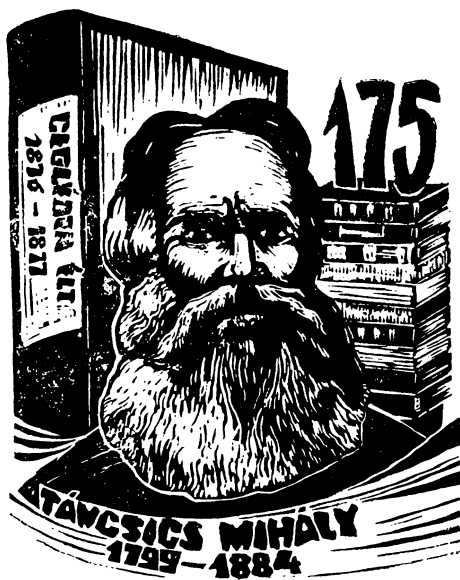
*Tükröm gyakran jósolta közeledtét,
s az elnyűtt porhüvely, a gyenge lélek,
fogyó eröm, kis ügyetlenkedések
nem rejthetik tovább: itt az öregség.*

(Sárközi György fordítása)

Ekkoriban már úgy érezte ő is, hogy „istenhez hanyatló árnyékként” elfáradt és pihenni akar. 1374-ben, hatszáz évvel ezelőtt, hetvenéves korában Arquában, Pádva közelében levő nyaralójában halt meg, éjszaka, olvasás közben. Könyvére hajtott fővel találták meg reggel szolgálói.

Katona Jenő

TÁNCSICS SZÜLETÉSÉNEK 175. évfordulóján emlékülést rendeztek Cegléden a szakszervezeti könyvtárosok az SZMT körzeti könyvtár kezdeményezésére a Kossuth Múzeum Turini Százasküldöttség Baráti Körével és a Táncsics nevét viselő iskolával közösen. Az ünnepségre sikerrel mozgósították a legaktívabb olvasókat is. Hidvégi Lajos helytörténész Táncsics ceglédi napjaira emlékezve, eddig ismeretlen momentumokat kutatott fel és közölt a Ceglédi Hírlap hasábjain; a Táncsics Kiadó pedig izléses kiállítást rendezett, amelynek tárlóiban látható volt Táncsics ceglédi lakásának képe, szállásadójának arcmása, továbbá Táncsics munkái közül A nép szava Isten szava, a Népkönyv, a Nemzetiségi izgatók, az Életpályám és a Hit, papok, pápák. A kiállításon mind Táncsics ceglédi napjait, mind a Táncsics Kiadó munkásságát szóban is ismertették. (M. T.)

EMLEKÜLÉS CEGLÉDEN

1974. ÁPRILIS 21.

Gulicska Lőrinc linó metszete

Az írók és az olvasás

A közelmúltban kortárs magyar írók vallottak arról, hogy milyen a kapcsolatuk a könyvvel, az irodalommal, mely művek a legkedvesebb olvasmányaik. Erre a kezdeményre nem a napjainkban divatos felmérések szempontjai alapján kerül sor, hanem egy több évtizedes hazai hagyomány felújítása révén. Köztudomású ugyanis, hogy *Kiss József* 1893-ban („A Hét”-ben), *Gyalui Farkas* 1902-ben, *Kőhalmi Béla* 1918-ban és 1937-ben már megkérdezte a magyar írókat irodalmi élményeikről. Összeállításait részletesen ismertettük a „Könyvtáros” hasábjain is (1963. 3. sz., 1966. 10. sz.).

Néhány évvel ezelőtt több mint kétszáz magyar író és költő körlevélben kérdeztünk meg „legkedvesebb olvasmányairól és arról, mely művek: irodalmiak, esetleg képzőművészetiiek, zeneiek vagy egyéb alkotások hatottak” életségmémóriájukra. A körlevélben hivatkoztunk az előzményekre, s a válaszadókat felkértük arra is, hogy nyilatkozzanak ne csupán szerzők és címek pusztá felsorolására szorítkozzék. Az íróknak és a költőknek a körlevél fölszólítására küldött válaszaik nemcsak érdekes olvasmányok vagy irodalomtörténeti dokumentumok, hanem egyben az igazán jó könyvek olvasására is buzdítanak, tehát az olvasómozgalom hasznos segítőivé is válhatnak.

Íme néhány rövidebb vallomás:

JANKOVICH FERENC már betegen, néhány héttel halála előtt küldte el rövid írását legkedvesebb olvasmányairól:

„Életem első nagy irodalmi élményét *Petőfi Sándor* költészete és *Jókai Mór* regényei tették. *Petőfit* olyan sokszor elolvastam 12—16 éves koromban, hogy végül már fejből tudtam (kivéve az Apostol-t). Ugyanígy voltam a *Jókai*-regényekkel is, azokat is többször elolvastam s némely párbeszédet, szólásmondásokat, melyekben *Jókai* annyira bővelkedik, szó szerint emlékezetembe rögződtek. Nagyon szerettem és páratlan értékűeknek vallottam a leírásait is, még az oly zsúfoltakat is (mint például „A fekete gyemantok” elején, amelyeket pajtásaim, iskolatársaim olvasás közben átlapoztak). Ők adták az első biztatást, hogy kezembe tollat fogjak. Később már, ifjú koromban, *Aayvat* és *Móricz Zsigmonddal* voltam így. Nagyon szerettem *József Attilát*, kivételes rangjával, értékével tisztában voltam már az egyetemi évek idején. Volt egy külön szűk csoportunk az Eötvös Kollégiumban *József Attila*-pártiakból, akik csodáltuk őt: több versét fejből tudtuk, élmény volt számunkra.

Az idegen költőkre és írókra nem térek ki, mert akkor nem volna se vége, se hossza: kik és miért voltak rám termékenyítő hatással. Főleg azok, akiktől fordítottam is. Sajnos, nem jutott időm mindazoktól fordítani, akiket szeretek; pedig az igazi élményt az idegen auktorknál nem is annyira maga az olvasás, mint a közvetlen tolmácsolás nyújtja számomra.”

A következő válasz KUCZKA PÉTERÉ:

„A legszebb és leggazdagabb könyvtár, amellyel csak találkoztam, a padláson volt, Székesfehérváron, a Baross utca kettőben. Három nemzedék hordta föl oda a kiolvasott, vagy már fölöslegessé vált könyveket, lapokat, újságokat. Ott voltak dédapám olvasmányai, nagyapám nemzedékének könyvei és vicclapjai, apám nemzedékének összegyűjtött és felhalmozott papírkötegei.

Tízéves koromban vettem észre, hogy mi is van a padláson. Mint egy fantasztikus antikváriumban, találtam ott egymás mellett első kiadású *Kazinczyt* vagy halmazban *Rózsa Sándort* és *Rinaldo Rinaldinit*, az *Érdekes Újság* háborús évfolyamait, *Faludi Ferenc* verseit, a nagy, képes *Petőfi* összezt, a *Doré* illusztrálta Bibliát, a *Pesti Napló*-ból kivágott és összegyűjtött cikkeket és folytatásos regényeket, a régi Magyar Könyvtár és az Olcsó Könyvtár füzeteit, de lexikont és világtörténelmet is. Azt hiszem, tulajdonképpen ott kezdtem olvasni, ott szoktam rá a betűre, ott álmodtam érthetetlen szövegek fölött, ott olvastam először a *Toldit*, *Vernét*, *Móricz Zsigmondot* — és nem is tudom már, hogy még mi mindent. A *Téli Éjtszakákat* is, *Boccacciót* is, a *Minden Gyűjtemény rémtörténeteit* is...

Hogy kerültek ezek oda? Nem kutattam soha, mindig örültem létezésüknek, egyszerűen a könyvnek, a padlás rejtegyeinek és a búvóhelynek. Ez a „könyvtár”, ennek a könyvei hatottak rám leginkább. Sokat olvastam azóta is kíváncsiságból, kötelességből, a tanulás kedvéért, de minden olvasmány mögött, ha élmény volt, annak a padlásnak a lelket tágitó, szemet nyitó élményeit kerestem —, s néha megtaláltam, legtöbbször nem.

Ami a hatásokat illeti, nem a könyvek hatottak rám, hanem emberi magatartásformák, hol ez, hol az, néha egyiktől kaptam segítséget, néha a másiktól, *Majakovszkijtól* és *Platontól*, *Rimbaud-tól*, vagy *Petőfitől*... És persze másoktól is.

Mégis, ha könyvekre gondolok, mindig az a padlás jut eszembe, a csendje és finoman szálldogáló pora, félhomálya és a fénycsik, amely egy eltolt zszindely helyén a kezemben tartott könyv lapjaira világított.

Últem egy lánán és csak akkor emeltem föl fejemet a Gulliver betűiről, vagy Poe Rejtelmes történeteiről, amikor meghallottam, hogy lent az udvaron — ki tudja már hányadszor — a nevemet kiáltják.”

MÉSZÖLY DEZSÓ a következő formában vallott olvasmányairól:

„Tizenkét éves koromban olvastam először Arany János Bolond Istókját. Nagy meglepetés volt és nagy gyönyörűség: sokkal több a megszokott irodalmi élvezetnél. Megejtett a költő különös, okos szomorúsága. Teljesen azonosítottam magam a főhőssel — akiről, persze, tudtam, hogy Arany önarcképe. Én, a félszeg (s akkoriban kinevetett) kamasz hirtelen azt éreztem, hogy — íme — van egy nagy ember, aki belém lát s engem tökéletesen megért... talán még védelmébe is vesz! A Bolond Istók fájdalmas humora új ablakot nyitott előttem s egy új Arannyal ismerttetett meg. Úgy éreztem, hogy ez a kis könyv vizsgatalanságával is vizsgált.

Tizenkét éves koromban olvastam el Tolsztoj Háború és békéjét, egyhuzamban a nagy vakációban. Ez megint új korszakot nyitott. Utána minden más regényt halványanak, minden más bölcsességet kicsinyesnek éreztem. Ez az első benyomás az újrólvasásokkal sem fordult. Ma is valósággal idegesít, ha valaki a Háború és békét kritizálja.

Huszonöt éves fejjel beleszerettem Shakespeare Antonius és Cleopátrájába. Elkezdtem fordítani... De arról, amit Shakespeare jelentett, e levél keretei közt nem próbálok írni. Talán ha befejeztem azt az esszét (illetve esszéfűzért), ami készülő »Shakespeare és a többiek« című kötetem bevezetője lesz — talán akkor sikerül erről is mondanom valamit.”

Végül egy, már elhalálozott író, SZABÓ PÁL lírai vallomásait közöljük:

„A Hetvenötödik esztendőm küszöbéről visszanezve elolvasott könyveim rengetegére, ma már nem tudok köztük úgy válogatni, hogy ezt, vagy azt sokkal jobban szeretném, mint amazt. Merthízen felbolydul az emlékezésben az egész. Írások, helyzetek, szépségek és tragédiák. Olyan formában, mintha szép s pompás tájakat látnék, ahol vadvirágok özöne nyílik a réteken, és fák, bokrok, víztócsák és erdőfoltok és fent a légben madarak szállnak, röppennek, vadgalambok turbékolnak meg bábaszarkák, és mégis... betű és írás minden ami van. Hogyan is tudnám én ezt a végtelenbe áradó özönt, amit elolvastam, és nagyon szerettem, most kiválogatni?

»Héjanász az avaron«, vagy »A háború és béke«, vagy »A zöld légy és a sárga mókus«, vagy bármelyik, akármelyik, amiket szerettem, éltem, hittem, itt van bennem, él addig, ameddig én élek! De még tovább is, mert az íróféle embernek még a sóhajta is beléárad a végtelenbe.

Szerettem gyermekkoromban Genovéva siralmas történetét, Zarándok útját, s még iskolába jártam (elemibe), és már vitáztam az Ószövetséggel.

Hogy mely írók és könyvek hatottak rám legjobban? Nem tudom. Én erre soha nem gondoltam. De igenis, nemcsak hatott, hanem menthetetlenül és mindhalálíg hálójába kerített a látható, tudható, mindennapi valóság; bántott nagyon az ember telenség, a hatalmi téboly, az emberi hitek, remények és gyarlóságok... Határozott tudatossággal törekedtem arra, hogy senki mást ne utánozzak, saját hangomon fejezzem ki érzéseimet és tökéletes függetlenségben mindentől és mindenkitől! *Ady Endrét* a világ legnagyobb költőjének hiszem, érzem, tudom és vallom, ha egy-egy verssorát hangosan kimondtam, mintha az égboltozat megzendült volna belé és mintha templom volna az egész világ...

S hogy mely könyvek azok, amelyeket többször is elolvastam? Nem tudom ma már. Mintha az egész általam ismert és hitt irodalom összetartozó egyetlen egy nagy óriás könyv volna, és a kötetek, a versek, a regények csak ennek egyes fejezetei, beleértve, érezve a bibliai Ószövetséget is.

Világos, hogy egyes könyv jobban megzendül az emlékezetben, mint a másik, és ilyenkor belélapozok, s most Móricz Zsigmond van soron, most Thackeray, a Hiúság vására... Ezekben a napokban pedig éppen Herodotos Történeti könyvei-t olvasgatom. Pontosan ott, hogy »... ahol a múlt éjjel egy kanca ló volt megkötte, Dareiosnak lova oda ugrott és nyerített«.

Szóval, ahogyan Dárius bemesterkedte magát az uralkodásba. Fírnájszos egy eset. Ezt még, izé... Vilmos császár se csinálhatta volna jobban. Vagy izé... hogysis hívják már, na... Eh. Hagyjuk a halottakat aludni.”

Szabó Pál már 1937-ben is nyilatkozott legkedvesebb olvasmányairól Kóhalmi Béla kiadványában, a „Könyvek könyvé”-ben.

Batári Gyula

Olvasótáborok országszerte

Kevesen gondolták, hogy a két évvel ezelőtt megrendezett első olvasótábor országos mozgalmat indít el. Mégis így történt! Tavaly már hat megyében összesen tizenkét tábort szerveztek. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy olvasótábort nemcsak általános iskolásoknak, hanem dolgozó fiataloknak (a munkásifjúságnak!) is érdemes rendezni. A két évvel ezelőtti felsőtárkányi kezdeményezésből idén már országos mozgalom lett: legalább huszoneöt olvasótábor alakul. Különösen Pest, Heves, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Győr-Sopron megye jeleskedik.

Mi a gyors fejlődés oka? Legvalószínűbb az, hogy a tavalyi olvasótáborok minden gyerekbetegségük mellett (ezt még el is túlozták) várakozáson felüli eredményeket hoztak. Talán az is segített, hogy az Olvasó népért mozgalom hivatalosan is átkerült a Hazafias Népfronthoz, amely most már tervszerűbben támogatja az olvasóvá nevelést. A két döntő okot mégsem ebben látom. Inkább abban, hogy elkészült és nyilvánosságra került — mégha későn is! — az országos felhívás olvasótáborok létesítésére.

És ami a legfontosabb: az olvasótáborokat lelkes, megszállott emberek szervezték. Itt nem is elsősorban a fiatal írókra gondolok, hanem az Olvasó népért mozgalomhoz csatlakozó pedagógusokra, népművelőkre, könyvtárosokra. Arra már sok példa volt, hogy országos felhívást jelentettek meg, de a munka mégis akadozott. (Sőt, szép lassan abbamaradt!) Most ismételtelen kiderült: egy kezdeményezésből akkor lehet és lesz mozgalom, ha társadalmi felhajtóerő támogatja. Önmagában a határozat keveset ér.

Támadások is érték az olvasótáborokat. (Így legalább gyorsabban tisztázódhattak a félreértések.) Néhányan ellentéteket próbáltak állítani az olvasótábor és az iskola közé. Ez — valódi érvek hiányában — nem sikerült. Az iskola nehézségeit nem érdemes úgy védeni, hogy az olvasótáborok eredményeit kisebbitjük. (Ez fordítva sem helyes!)

Idén inkább az okozott nehézséget, hogy azokban a megyékben, ahol eddig még nem volt olvasótábor, az országos felhívás késői megjelenése miatt kicsit elkéstek a szervezéssel. Mindenesetre nagyon sokat segít majd, hogy az országos felhívást (és ajánlást) a KISZ Központi Bizottsága és a HNF Országos Tanácsa írta alá. Ennek szellemében az olvasótáborokat most már a népfront és a KISZ-bizottságok közösen rendezik.

Ebben az évben már februárban megkezdődött a táborozás: Pécelen fiatal munkások vettek részt az egyhetes közös művelődésben. Pest megye üzemei — ha nem is könnyen — de a munkából engedték el a fiatalokat. Ezért a tábor csak hat napig tartott, ami elég kevésnek bizonyult. Köszönet az üzemeknek a segítségért, de a jövőben helyes lenne ezeket az olvasótáborokat is 10—12 naposra tervezni.

A program a rövid idő ellenére tovább bővült. Előadást tartottak a csillagaszatról, közismert Tv-rendezőkkel beszélgettek, és természetesen sokszor került szóba a munkás-művelődés. Ennek ellenére a fiatalok kevés olyan ötletet, javaslatot, tanácsot kaptak arra, hogy visszatérve a gyárba miként segítsék a művelődést. (A saját művelődésüket!)

Áprilisban Szobon ismét hátrányos műveltségi helyzetben levő gimnazistákat és szakközépiskolásokat hívtak meg olvasótáborba. A sikert megkönnyítette, hogy az állami szervek és a tömegszervezetek a járási pártbizottság irányításával a szokásosnál is jobban összefogtak. A tapasztalatok szerint az egyik új módszer, a játékos bírósági tárgyalás nagyon bevált.

Mi a bírósági tárgyalás? A fiatalok maguk döntenek el, hogy milyen kérdésről akarnak vitatkozni. A tábor egyúttal a demokrácia iskolája is! A döntés után órákon át készülnek a könyvtárban (nincs olvasótábor könyvtár nélkül!) a tárgyalásra: a lexikonokból, a kézikönyvekből, a tudományos és irodalmi művekből összegyűjtik a szükséges tudást, közben a saját érveiket rendszerezik.

A felkészülés után a tárgyalás már nem más, mint az összegyűjtött tudásanyagra épülő vita. Saját maguknak kell végiggondolniuk a legösszetettebb kérdéseket is. Közben játszanak is: az ügyvédek, a tanúk bármilyen jelmezbe öltözhetnek, verses köszöntőket írhatnak; bármit csinálhatnak, amit kitalálnak. A közös gondolkodás iskolája ez.

Egyúttal a fiatalok jobban megtanulják az érvek pontos kifejtését, és gyakorolják a közösség előtti véleményalkotást. Ezzel azt is segítjük elérni, amit Szent-Györgyi Albert az oktatás feladatának tart: a fiatalokban felkeltjük a tudás iránti vágyat, megismertetjük velük a gondolkodás, az alkotás örömeit, izgalmát. (Ezzel nem azt mondtam, hogy az iskola nem kelti fel a tudás iránti vágyat!)

Az idei olvasótáborok szervezését az is segítette, hogy tavaly ősszel megalakult

az országos olvasótábor-szervezési és módszertani munkacsoport. Már a megjelent országos ajánlást is ez a munkacsoport dolgozta ki. Arra is javaslatot tett, hogy jó lenne megrendezni a táborvezetők és kiscsoportvezetők továbbképző olvasótáborát is.

Amire ez a cikk megjelenik, a módszertani olvasótábor véget is ért. Erre azért volt szükség, hogy a mozgalom új tagjait jobban felkészítsük az olvasótábori munkára.

A két évvel ezelőtti kezdeményezésből így lett országos mozgalom. Remélem, a további fejlődésnek sem lesz akadálya.

Varga Csaba

Olvastuk...

a MAGYAR KÖNYVSZEMLE ünnepi számát, amellyel a folyóirat a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulóját köszöntötte. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottsága és az MTA Irodalomtudományi Intézetének reneszánszkutató csoportja 1973 májusában Kőszegen a Jurisich-várban és Sárváron a Nádasdy-várban tartotta közös ünnepi ülészakát a hazai nyomdászat félezer éves jubileuma alkalmából. A tudományos tanácskozáson *Borsa Gedeon* a XVI. századi magyarországi könyvnyomtatás részmerlegét készítette el, *Botta István* a reformáció és a nyomdászat Magyarországon, *Varjas Béla* Heltai Gáspár, a könyvkiadó, *Tarnóc Márton* A magyar könyv a XVII. sz. elején címmel tartott előadást, s ezeket a korreferátumok követték. A Magyar Könyvszemle közli az előadásokat és a hozzászólásokat s ezzel lehetővé teszi, hogy a hazai könyvnyomtatás első századairól a legújabb kutatások eredményeit is megismerve kapjanak tájékoztatást az érdeklődők.

a VALÓSÁG májusi számában *Huszár Tibor* Közművelődés, közösség, társadalom című gondolatébresztő tanulmányát, amelyben a szerző a termelési közösségek, a szocialista brigádok és a szövetkezetek szervezeteiben keresi elsősorban a művelődési közösségek lehetőségeit. Tanulmánya befejezésében megállapítja, hogy a klasszikus értelemben vett lakóhelyi közösségek az urbanizáció folyamatában felmorzsolódtak, de a községek, kisvárosok s a kerületek művelődési otthonai ma is sokféle közösségnek adnak otthont. Hát a könyvtárak? Erről nem szól a tanulmány, s nyilván a könyvtárosok elemző munkája szükséges ahhoz, hogy kimutassák a könyvtári olvasók táborában kifejlődött, vagy lappangó közösségi művelődési lehetőségeket.

ugyancsak a VALÓSÁG májusi számában *Kenéz Győzőné* Szabad idő falun című írását is, amely vegyes benyomásokat kelt a könyvtárosolvasóban, mert benne helytálló megállapítások önkényes és egyoldalú vélekedésekkel váltakoznak. A szerző kifejti, hogy falusi életformaváltás zajlott le, s ez megváltoztatta a szabad idő eltöltésének formáit. Az urbanizálódás meg az elmagányosodás fokozódásához vezetett. *Kenéz Győzőné* érdekes adatokat közöl a nők körében végzett vizsgáladásokról is. Ezek szerint a falusi nők 36,3%-a olvas szabad idejében; az olvasás, továbbá a varrás és a családi kapcsolatok ápolása kiemelkedő helyet foglal el a nők szabad idejének eltöltésében, míg a rendezvények látogatása alig említésre méltó. Ráadásul a nők 30%-a többet szeretne olvasni, a vizsgált legszegényebb falu asszonyainak meg éppen-séggel 53,3%-a olvas, Szolnok megye vizsgált termelészövetkezeteiben pedig 55,8% a nők olvasással töltött szabad idejének aránya. Ezzel szemben érthetetlen a tanulmányban az a megállapítása, hogy a falusiak szabad idejének eltöltésében jelentéktelen szerepet játszik a művelődés és a sport. Ugyanis az előzményekből már kiderült, hogy olvasnak! Mintha a szerző az olvasást nem tartaná művelődésnek, mert a szabad idő és művelődés című fejezetben már nem ejt szót az olvasásról, csupán az ismeretterjesztés felkínált programjai és általában a kultúrprogramok iránti közömbösségen elmélkedik. Az önművelés említésekor is figyelmen kívül hagyja az olvasást. Ilyen előzmények után nem csodálható: a szerzőnek eszébe sem ötlik, hogy érdemes lenne az ismeretterjesztést, önművelést, művelődési mozgalmat a megfelelő olvasási igényre és eredményekre építeni.

a TANULMÁNYOK ÉS FORRÁSOK c. időszaki kiadványt, mely *Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának* történetéhez szolgáltat adalékokat, s egyúttal a megyei helytörténetírásnak is fontos fóruma. A legújabb szám közli *Bényei Miklós* összeállítását (Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma 1945—1956), melyben a szerző elsősorban a helyi lapokat, kiadványokat tárta fel. Munkája mellőzi az országos jellegű tanulmányok és forráskiadványok helyi vonatkozásainak számbavételét, kivételt tesz azonban a bibliográfiákkal és a helyi szerzők munkáival. Ugyanez a szám tartalmazza *Héthy Zoltán* tanulmányát is (Helyi röplapok és plakátok az MSZMP Hajdú-Bihar megyei bizottság archivumában II. 1919—1948). A kisebb korszakokra tagolt aprónyomtatvány-anyagból igen érdekesen bontakozik ki a három évtized helyi története.

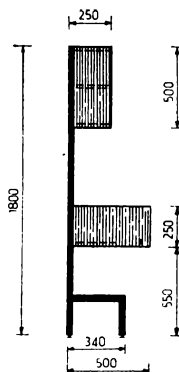
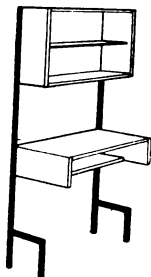

TÁJÉKOZTATÓ

BEMUTATJUK MERABONA BÚTORCSALÁDUNK ÚJDONSÁGAIT III.

EGYSZEMÉLYES OLVASÓASZTAL

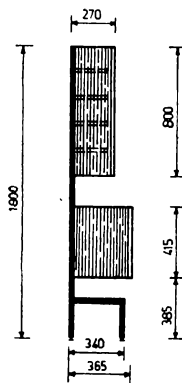
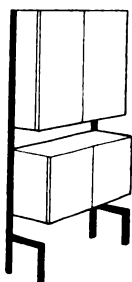
Írányár: 2045 Ft.

Felső rész nyitott, egy polccal; alsó rész nyitott, polc nélkül

DIA- ÉS HANGLEMEZTÁROLÓ SZEKRÉNY

Írányár: 3069 Ft.

Felső rész ajtóval, 4 polccal, diafilmeknek;
alsó rész ajtóval, függőleges válaszfalakkal, hanglemezek részére.

Anyaguk és felületkezelésük:

- a szekrényrészek bútortalpból, furnérozva, nitró felületkezeléssel,
- a lábak négyzetcsőből, lábvégeknél állítható fémtalpakkal, fekete resistán felületkezeléssel készülnek.

Továbbfejlesztett könyvtári bútoraink

megtekinthetők: a **TANÉRT Bútorbemutató-termében**

Budapest VII., Gorkij fasor 17—21.

megrendelhetők: a **TANÉRT Bútorkereskedelmi Osztályán**

Budapest VIII., Szentkirályi u. 12.

Levél cím: **TANÉRT 1428 Budapest 8.; Postafiók 2.**

Információ, tájékoztatás, társadalom

Nem is a legújabb — s egymásnak is ellentmondó — kimutatások szerint a világon a 60-as években a nap 24 órájának minden egyes percében mintegy 2000 könyv, újság, jelentés látott napvilágot, napjainkban pedig kb. 35 000 szakfolyóirat jelenik meg, s így az évente közölt cikkek száma meghaladja a 2 milliót. Ha figyelembe vesszük is azt a tényt, hogy a közlemények jelentékeny hányada nem, vagy csak kis részben közöl új ismeretet, a tudományos munkában és a kutatásban akkor is olyan „kásahegyen” kell a kutatóknak átrágnia magát, hogy ez a feladat már rég meghaladta erejét, idejét. Feltétlenül igaza van Bernal professzornak, amikor kijelenti: könnyebb egy új tudományos felfedezésre jutni, mint megállapítani, hogy a kérdéses problémát megoldották-e már.

A tudományos-műszaki forradalom évtizedeiben — napjainkban — tehát valószínűs probléma az „információ-robbanás” veszélyeiről, leküzdésének lehetőségeiről beszélni. Valóságos még akkor is, ha e kérdés egyre szaporodó irodalma ismét csak növeli az információ-áradatot: a társadalmilag hasznos, a tudományos problémák megoldását, a műszaki-technológiai feladatok tökéletesebb teljesítését, az elméleti kérdések tisztázását elősegítő információk (tanulmányok, könyvek, jelentések, előadások) gyors és pontos feltárása az emberiség közös és sürgető feladata.

Ezért örülünk annak, hogy a magyar nyelvű szakirodalom két értékes művel gyarapodott, mely a tudományos tájékoztatás és a társadalom, az ember és az információ viszonyát vizsgálja.

Rózsa György tanulmánya (*Tudományos tájékoztatás és társadalom*) a tudományos tájékoztatási kérdéses csoport társadalmi-történeti kialakulásából kiindulva végigvezeti az olvasót a tudományos tájékoztató munka megoldott és megoldatlan problémáin, az ismeretközlés módszereinek, a tudományos tájékoztatás osztályozási problémáinak, az információk munka gépesítésének kérdéseiben, hogy ezután külön fejezetben szólna a tudományos-technikai forradalom korában működő tudományos könyvtárak feladatairól, s a szakirodalomban való tájékozódás (és tájékoztatás) kérdéseiben keresztül eljusson a főbb tájékoztatás- és könyvtár-

politikai irányzatok bemutatásáig és elemzéséig. A legújabb szakirodalom ismeretében és felhasználásával írt tanulmány harmadik része inkább közgazdasági vonatkozású: a tudományszervezés előtt álló feladatokat elemzi a szerző. E fejezet végén a tudományszervezési kérdésekkel foglalkozó bibliográfiákat és periodikákat is felsorolja, nagy segítséget nyújtván ezzel a kutatóknak, tájékoztató szakembereknek, könyvtárosoknak. A rendkívül tömör tanulmány befejező — negyedik — fejezetében ismét könyvtárosi-dokumentációs kérdések foglalkoztatják: azokról az ellentétekről, feszültségekről, látszólagos és valós ellentmondásokról tájékoztat, amelyek a kutatás és a tudományos tájékoztatás ellentmondásos viszonyából fakadnak.

Ellentmondásából? — Feltétlenül, hiszen egy UNESCO-kiadvány adataira támaszkodva szellemesen bizonyítja, hogy a kutató a folyóiratok specializálódása ellenére is 100 cikk közül legfeljebb öt olyant talál, amelyet felhasználhat mun-

Andruskó Károly ex libris

kájában. Ebben a vonatkozásban érvényes az a megállapítása, hogy „az információk tömege nemcsak felemeli, hanem le is húzza a kutatást”. De a lehangoló megfigyeléssel nem éri be: inkább csak hangsúlyozza vele az információszakemberek, az információgyűjtő, analízis és dokumentáló könyvtárosok munkájának fontosságát, a közvetítő szerep nélkülözhetetlenségét, a tájékoztatási szakemberképzés színvonalának állandó emelése iránt támasztott követelményi jogosságát. S jöllehet mindezt tudományos alapossággal, a legfrissebb irodalom ismeretében és elvi-elméleti síkon megfogalmazva teszi, *Rózsa György* szeme előtt mindenkor a társadalmi hasznosítás célja lebeg: nem „akadémikusan”, hanem a gyakorlati alkalmazás szempontjait figyelembe véve írta meg tanulmányát. A könyvtáros olvasóközönség érdeklődésére pedig különösen amiatt számíthat, mivel a tudományos tájékoztató munkát a könyvtári munka speciális, de szerves részeként tárgyalja, megállapításai megalapozottak, továbbgondolkodásra készítenek, eredményei — különösen a tájékoztató-információs-dokumentációs munka szervezésének kérdésében — közvetlenül is hasznosíthatók. (1972. Akadémiai, 155. l. Tudományszervezési füzetek.)

Más igénnyel, más oldalról közelíti meg az információ témakörét *Fülöp Géza Ember és információ* című kis kötetében. Az informatikát a tudományos tájékoztató elméletként fogja fel, és rövid elvi-elméleti bevezetés után történetét, kutatási területét, más tudományokhoz való viszonyát, hatókörét ismerteti meg a nem beavatott olvasók számára is közhírtően, olvasmányos stílusban, széles irodalmi (szakirodalmi) tájékozottsággal, élvezetesen. Rózsaéhoz hasonlóan *Fülöp Géza* sem téveszti szem elől a tudományos tájékoztató társadalmi szerepét, de a kérdéshez sokkal inkább közelít az információt kereső (saját szavával: a tájékoztató) ember szemszögéből.

Abból az alapelvből kiindulva, hogy „az információ — ismeret, de az ismeret még nem információ. Hogy azzá váljék, birtokosának közlésre alkalmas formába kell öltöztetnie, s el kell juttatnia a befogadóhoz...” — a tájékoztatást a kommunikáció sajátos formájának tekinti, s ezért rendkívül színesen, tömören, ötletesen kíséri végig az olvasót az „információ öt forradalmá”-n: a beszéd, az írás, a könyvnyomtatás, a távközlés és a számítógép „felfedezésének” és „alkalmazásának” életet, tudományt, kutatást formáló hatásának elemzésével. Ezután az információ korunkban tetőző válságáról ír

megszívlelendő gondolatokat. Az „adó” és a „vevő”, a tájékoztató és a tájékozódni kívánó, a dokumentátor és az olvasó szempontjait ismerteti. Mindenkor aláhúzza és nagy elismeréssel említi a tájékoztató szakemberek munkáját, annál is inkább, mert ezek jelentőségét az információk mindent előtűnő aradata mind jobban kiemeli. Helyeslően idézi Helmuth Arntz professzor megállapítását: „Bármilyen vonakodva ismerjük is el a tény, mégis nagyon valószínű, hogy szakterületünkön a világirodalomnak csupán átlagosan egy százalékát ismerjük eredetiben, és további négy százalékát kivonatok, beszámolók, összefoglalások stb. formájában, a fennmaradó 95 százalékáról pedig semmit sem tudunk.” Hogy e lehangoló négy százalék, tehát az irodalomnak az a töredéke, melyet a tájékoztató szolgálatok emberei (dokumentátorok, könyvtárosok) „szállítanak” a kutatóknak, a jövőben növekedjék: nemcsak egy-egy ország tudományos életének, hanem az emberiség egészének érdeke.

Fülöp Géza kitűnő kis könyvének utolsó harmadában a tudományok és az információ kapcsolatáról, kölcsönhatásáról, ellentmondásairól ír, végül a születő (pontosabban: az újszülött) tudomány, az informatika helyét keresi a tudományok sorában. Rendkívül figyelemre méltó állásfoglalása a *könyvtártudomány és az informatika* viszonyáról. Érdemes idézni megállapítását, mert hazai szakirodalmunkban is felbukkanó kérdést érint: „Az informatika is, a könyvtártudomány is a társadalmi kommunikáció egy-egy sajátos formájával foglalkozik. Vizsgálódásaik köre részben fedi egymást, s kutatási módszereik is sok esetben azonosak, minthogy a két tevékenység, amelyet vizsgálnak, sok pontban érintkezik egymással. Ezért értelmetlen dolog a két diszciplínát szembeállítani. Egyenlőségi jelet sem lehet azonban közéjük tenni, a kettő kiegészíti egymást.”

Mint láthatjuk, *Rózsa György* és *Fülöp Géza* azonos kérdéscsoport vizsgálatát tűzte célul munkájában. Más-más oldalról közelítve meg, más-más módszer szerint haladva, más-más olvasóközönség igényeivel számolva jutottak el majdnem mindenben megegyező eredményeikhez. Megértjük *Fülöp Géza* szándékát, hogy e nehéz témáról magas színvonalon ugyan, de mégis olvasmányos stílusban kívánt írni, mégis kifogásoljuk, hogy kitűnő tanulmányából kizárta a bibliográfiát: a gyakran és lelkiismeretesen idézett szerzők műveinek felsorolása — legyünk stílusosak! — hasznos információkat adott volna az olvasóknak. (Bukarest, 1973. Kriterion, 1971 l. /Korunk könyvek/)

Végh Ferenc

Könyvek a munkásosztályról

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1974. március 19—20-i ülésén irányelveket fogadott el és határozatot hozott a munkásosztály vezető szerepének erősítéséről, helyzetének további javításáról. A közlemény megállapítja: „A párt kötelességének tekinti, hogy a munkásosztály helyzetét, életkörülményeit folyamatosan figyelemmel kíséresse, rendszeresen számba vegye a változásokat, s levonja belőlük a szükséges elvi, politikai következtetéseket.”

E gondolatok jegyében ajánljuk a könyvtárosok figyelmébe a munkásosztályról foglalkozó, néhány éve megjelent három tanulmányt. Újra olvasva a kisterjedelmű hasznos írásokat, fejlődésében láthatjuk a munkásosztály helyzetét a tőkés korszaktól az 1960-as évek végéig.

Lackó Miklós: *A magyar munkásosztály fejlődésének fő vonásai a tőkés korszakban* című tanulmánya azt kutatja, hogy milyen sajátos vonásokat alakított ki a tőkés fejlődés a magyar munkásosztályban; e korszak milyen összetételű, milyen társadalmi és politikai tudattal rendelkező munkásosztályt hagyott örökül a szocialista korszaknak, s végül milyen mértékben hatnak a munkásosztályra a múltból származó sajátosságai?

Tekintettel a problémakörök nagyságára, az elvi és gyakorlati kérdésekben óriási jelentőségű és felelősségű következtetésekre, e tanulmány nem vállalkozhatott arra, hogy a teljesség igényével válaszoljon a fenti kérdésekre adandó válaszokat.

A magyarországi társadalmi fejlődés döntő vonása volt az elmaradottság, de Lackó Miklós rámutat arra is, hogy: „az általános kelet-európai elmaradottságon belül Magyarország már az első világháború előtt a kapitalista és ipari fejlettség viszonylag magas fokát érte el.”

Ez a fejlődés a múlt század 80-as éveitől igen gyors ütemű, az elmaradott agrár-Magyarország struktúrájára szinte előkészítő szakaszok nélkül épült rá a kapitalista ipar. Ennek következtében a gyári munkások létszáma negyed század alatt megötszöröződött (az 1880-as évben 110 000 volt, 1914-ben pedig 510 000-re emelkedett). Kialakult a budapesti ipari koncentráció, melynek következtében itt dolgozott a munkásság negyede, a nagyüzemi munkásoknak pedig egyharmada.

E tények ellenére Magyarország agrárország maradt, a társadalom osztályszerkezetét tekintve pedig erősen agrárproletár. Ez az egyik sajátos magyar vonás: az agrárproletariátus nagy számaránya nemcsak a mezőgazdasági, hanem az egész népességre is jellemző. Ez azt je-

lenti, hogy — az 1900-as adatok szerint — a kereső népesség 66%-a a mezőgazdaságból élt, ott dolgozott, s ennek a 40%-a nincstelen agrárproletár volt.

A munkásság számaránya, összetétele az első világháborúig nagy változásokon ment keresztül. A már említett számszerű növekedés mellett az ipari munkásság kétharmada, a gyári munkásság 40%-a szakmunkás volt. E mellett a betanított munkások a gyári munkásnépesség 15, a tanulatlan segédmunkások-napszamosok pedig e réteg 35—40%-át tették ki. Magyarországon tehát a modern ipari proletariátus törzsét, fő erejét, állandó rétegét hosszú ideig a gyári szakmunkásság alkotta. Ennek számos következménye közül az egyik az, hogy a magyarországi munkásmozgalom majdnem teljes egészében szakmunkásmozgalomként indult, s ezt a jellegét az első világháborúig megtartotta. Erre a rétegre épült a szociáldemokrata mozgalom, amely az egyik leg-erősebb volt a kelet-európai országokban. E réteg nemzetiségi összetételéből következik mélységesen internacionalista beállítottsága is.

Az első világháborút követően mélyreható változások következtek be a magyarországi munkásosztály helyzetében. 1919, a proletárdiktatúra, a munkásosztály fejlődésére meghatározó jelentőségű volt. A Magyar Tanácsköztársaság léte a vereség ellenére is kitörülhetetlenül bevésozódt a munkásosztály tudatába.

1919 tapasztalatai azonban nem egyformán jelentkeztek a magyar munkásosztály soraiban. A szociáldemokrata és a kommunista mozgalom között támadt ellentét az elmaradottabb rétegekben bizonytalanságot okozott; a fehérterror, a nacionalista és antiszemita ideológia demoralizáló hatással volt a munkásság bizonyos rétegeire, annak ellenére, hogy az ország társadalmi összetétele előrehaladottabb képet mutatott, mint 1919 előtt, mivel az új országhatárok közé a régi Magyarország viszonylag fejlettebb, központi területei kerültek. „Az új terület a réginek egyharmadát tette ki, de erre az egyharmadnyi területre az egész népességnek kb. 40 százalékra, az agrárproletariátusnak ugyancsak 40 százalékra, az összmunkásságnak 45 százalékra, a gyári munkásságnak 52 százalékra jutott.”

Az ipari munkásság a munkásosztály leggyorsabban növekvő rétege a két világháború között. 1920-ban 465 000, 1930-ban 660 000, 1938-ban 770 000, 1943-ban pedig már egymillió főt tett ki az ipari munkások száma.

A munkásosztály rétegződésére, számszerű arányaira, iparági összetételére is utal könyvében a szerző.

Munkásosztályunk felszabadulás előtti történetének ismerete fontos a jelen megértése szempontjából, és nélkülözhetetlen a társadalmi-politikai gyakorlat számára.

A *munkásosztály fogalmáról* írt elemző összefoglaló tanulmányt Blaskovits János. Munkájában a szocialista társadalom szerkezetét, ezen belül pedig a munkásosztály helyzetét vizsgálja. Megállapítja, hogy a szocialista társadalom struktúrája, osztálytagozódása részben a tőkés korszak maradványa, amelyet a szocialista forradalom nagymértékben csökkentett, de nem szüntett meg teljesen.

A szocialista átalakítás során a munkásosztály gerince az ipari munkásság lett, a munkásosztály legnagyobb létszámú rétege. Mi tartozik a munkásosztály fogalmába, milyen e kategória statisztikai aránya a többi dolgozó osztályhoz viszonyítva, mit jelent ez a számszerűség politikailag? — ezekre keres választ a szerző.

A kérdéseket elsősorban *elvi* megközelítésben vizsgálja. „A szocialista társadalom átmeneti jellege megnehezíti struktúrájának — többé-kevésbé statikus — ábrázolását, s ezen belül a munkásosztály fogalmának pontos körülírását is. Ebből a szempontból indokolt a jelenlegi helyzet átmeneti jellegét hangsúlyozni” —, valamint azt, hogy — „a szocializmus alapjainak lerakása után a szocializmus teljes felépítése viszonylag hosszú ideig tartó időszak.”

Könyve második részében a mai kapitalizmus munkásosztályának *fogalmát*, a proletariátushoz való tartozás feltételeit vizsgálja. A „kék köpenyesek és fehér köpenyesek” munkás — nem munkás jellegéről folyó vitára is kitér, s hangsúlyozza a „munkás” fogalom elvileg helyes meghatározásának politikai jelentőségét.

A szocializmus munkásosztályát a könyv harmadik fejezete tárgyalja. Ezen belül statisztikai adatok felhasználásával ismerteti a munkásosztály összetételében a szocialista építés időszakában végbe ment változásokat, majd „A munkásosztály fogalma a szocializmusban” című fejezetben négy pontban foglalja össze és boncolgatja — vitázva más nézetekkel —, hogy kik tartoznak nálunk a munkásosztályhoz. Ezután rátér arra, hogy a *lenini osztálymeghatározás* szerint hogyan jelle-

mezhetjük a szocialista társadalom munkásosztályát.

Tanulmánya befejező részében ismerteti az egyes szocialista országokban folytatott vitákat a munkásosztály fogalmának értelmezéséről.

A szerző néhány elvi-politikai következtetése közül egyet emelünk ki: „A munkásosztály derékhada ma is a fizikai munkásság — ... a fizikai munkások tömegüknél, a termelésben és a társadalomban játszott szerepüknél fogva ma is a legtipikusabb munkások.”

Az MSZMP Központi Bizottsága a munkásosztály helyzetéről szólva hangsúlyozta, hogy „a munkásosztály legszilárdabb magja a nagyzüemi munkásság. A párt úgy véli, hogy a nagyzüemi munkásság helyzetének fokozatos és rendszeres javítása a központi szervektől összehangolt, átfogó intézkedéseket és megkülönböztetett figyelmet igényel. A munkásosztályon belül sajátos helyzetük s jelentőségük miatt külön is foglalkozni kell a munkásnők és munkásfiatalok problémáival.”

Ennek az állásfoglalásnak ismeretében fokozott figyelemmel nyitottuk ki ismét Balogh István: *A munkásifjúság helyzetéről és társadalmi szerepéről* című könyvét. Bár a könyv megjelenése és a Központi Bizottság idézett ülése között több mint öt év telt el, mégsem haszontalan a tanulmány és az abban tett megállapítások felidézése.

A részletes ismertetés helyett a nagy elvi — és most már fokozottabb gyakorlati jelentőséggel rendelkező — témákat soroljuk fel.

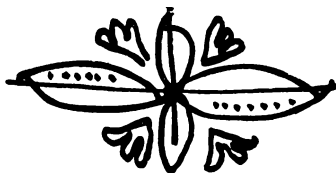
Első helyen a munkásifjúság fogalmát tisztázza a szerző. A munkásosztály és a munkásifjúság fejezetben belül vizsgálja a munkásosztály utánpótlása szempontjából lényeges változásokat. Végigvezet a munkássá válás folyamatán, majd a munkásifjúság rétegsajátosságaira mutat rá.

A munkásifjúság elsődleges és másodlagos rétegeződésének elemzése után külön fejezetben foglalkozik a tudományostechnikai fejlődés és a munkásifjúság kapcsolatával. Végül a munkásifjúság és a politika viszonyát tárgyalja mind a tőkés, mind pedig a szocialista társadalom körülményei között.

Mindhárom könyv bővelkedik statisztikai adatokban, ezért a *munkásosztály helyzetével* foglalkozó kiadványok sorában fontos forrásanyagként is számon kell tartanunk őket. Bibliográfiai apparátusuk ugyancsak hasznos segítséget nyújt a történelmi távlat és a jelen helyzetének alaposabb megismeréséhez.

A könyveket az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének gondozásában a Kossuth Könyvkiadó jelentette meg 1968-ban.

Vida Sándor

Sz. Koroknay Éva: Magyar reneszánsz könyvkötések

Kolostori és polgári műhelyek

A Mátyás király könyvtárában, a Bibliotheca Corvinianában őrzött kódexek aranyos és címeres kötése világhírűek, s külön fejezetet alkotnak az európai művészettörténetben. Ez a fejezet azonban eddig csonka volt, hiányzott az eleje és a vége. Nem tudtunk semmit arról, hogy milyen talajból virágzott ki, mik voltak az előzményei, és azt is hittük, hogy a nagy király halála véget vetett a budai könyvművészetnek.

Ezt a hiányt pótolta most Sz. Koroknay Éva a *Művészettörténeti füzetek* sorozatában megjelent művével, a *Magyar reneszánsz könyvkötésekkel*. Bevezetésként röviden összefoglalja a hazai könyvtörténet első szakaszát, azután meggyőző módon mutatja be, hogy a királyi udvartól független kolostori és polgári műhelyekben 1470-től töretlen, folyamatos a könyvkötő-művészet fejlődése, és hogy ez a művészet tovább élt a Jagello királyok idejében is.

A szerző figyelmes elemzéssel vizsgálja, hogy a gótikus hagyományokból, az olasz reneszánsz formakincséből, a hazai kőfaragók díszítőelemeiből és a keleti — főleg egyiptomi — motívumokból hogyan alakult ki az önálló, minden mástól különböző hazai könyvkötőstílus.

A szoros olasz—magyar művelődési kapcsolatról eddig is tudott mindenki, ezért nevezték el a reneszánsz könyvkötés 1500 előtti korszakát olasz—magyar periódusnak. Annál ismeretlenebb volt a kb. 1483 óta fennálló egyiptomi—magyar kapcsolat. De a magyar meste-

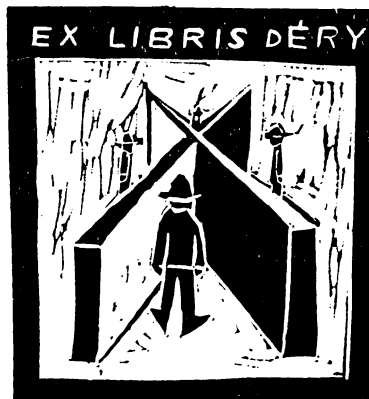
rek nemcsak befogadták, hanem tovább is adták a külföldi hatásokat, például az ő termékeik befolyásolták és alakították a krakkói, boroszlói és az 1530-as évektől kezdve a cseh—morva kötésstílust is.

A XVI—XVII. századi állandó háborúk és a török hódítás következményeként rengeteg könyv pusztult el, a megmaradtak jó része szétszóródott a környező országokba. Koroknay Éva ezért nem elégedhetett meg a hazai kutatással. 37 bel- és külföldi város 59 gyűjteményében tanulmányozta a magyar műhelyekben készített reneszánszkori kötések kompozícióját és ornamentikáját. A vaknyomásra használt bélyegzők lenyomata alapján — a teljesség igénye nélkül — húsz kisebb-nagyobb műhelycsoport létét állapította meg, és 327 kötetet sorolt e csoportok termékei közé. A számba vett kötetekről közli a különböző gyűjteményekben kapott jelzeteket is.

A kötetnek nagyon fontos része az a 64 fénykép, amely a kötésekről készült. Ez teszi ugyanis lehetővé, hogy a könyvtárosok az őrzésükre bízott ősnymatványok, régi magyar könyvek, vetustissimák könyvtábláinak készítői helyét és idejét meg tudják határozni.

Koroknay munkája szegényes kötés-történeti irodalmunknak nagy nyeresége. Beszerzését a régi anyaggal rendelkező könyvtáraknak különösen ajánljuk. (1973. Akadémiai. 125 l., 64 tábla. 34 Ft.)

Vértesy Miklós

Bor István ex librise

Simon István: A magyar irodalom

Tanítani „nem középiskolás fokon” — ez Simon István célja a kötetével, melynek fejezetei előbb a Népszavában jelentek meg, folytatásokban.

Mint a szerző előljáróban mondta, könyve „nem szabályos irodalomtörténeti összefoglaló, nem követi a tudományos igényű kézikönyvek felépítésének mód-szerét”. Nem is követhette, mivel nem az irodalomtörténetet jól ismerő közönség-nek szánta, hanem ennél jóval nagyobb körnek: az olvasni szerető emberek ha-talmas tömegének, mégpedig az áttekin-tés, rendszerezés képességére nevelő szándékkal, függetlenül iskolai végzettsé-güktől, életkoruktól. Mindamellet a könyvnek a középiskolás diákok is jó hasznát vehetik, mert világosabb, átte-kinthetőbb a tankönyvnel, és tiszta, szép stílusa következtében érthetőbb is. Az is-kolai tananyagnál többet is, kevesebbet is ad egyszerre: míg az a csúcokra, a legnagyobb alkotókra vet fénycsóvát, ez a könyv a korszakokról ad teljesebb ké-pet, behelyezve mindonütt a korba a ki-sebb, de fontos írókat is.

A teljes áttekintés szándéka buktatókat is rejt: 700 év irodalmáról átfogó képet rajzolni szinte lehetetlen 358 oldalon. Leginkább a tanulmány első felében si-kerül ez, ahol még kevés személyiség ke-rül előtérbe, és így a kor irodalmi-művé-szeti irányzatait, az eszmevilágot és gon-dolkodást könnyebb bemutatni. Itt érvé-nyesül leginkább Simon István költő-lé-nye: előadásmódja életet lehel az ábrá-zolt korba. Kötetének legfőbb erősségei ezek a fejezetek, és fontosságuk is vitat-hatatlan, hiszen éppen ez a régi magyar irodalom szorul ki mindinkább az iskolai oktatásból, s ezzel együtt a kollektív em-lékezetből is, pedig a modern irodalom is érthetetlen nélküle (A dytől Juhász Fe-rencig hányan merítenek a régi stílusré-tegekből!).

Napjainkhoz közeledve, s kivált az utolsó évtizedeknél azonban mindinkább lexikálissá válik a kötet, a kor áramla-tainak bemutatását elfedi a nevek soka-sága, az iránytű elvész, nem tűnnek ki a csúcok, s az értékelést bajos kihámozni abból, hogy valaki egy sort, vagy ötöt kap jellemzésül. Ez nem is történhet másképp: a szerző költő, és nem sértheti

meg pályatársait. Legfeljebb egy bibliog-ráfiát hiányolhatunk: olyan művek aján-lását, amelyek megadják az utóbbi har-minc évben való eligazodást. Néhány más irodalomtörténeti munka iránti figyelem felkeltése szintén nem ártott volna, hi-szen ha e kötet elérte célját, akkor bizo-nyára kíváncsivá tette az olvasót más irodalomtörténeti összefoglalásokra is.

Nagy erőssége viszont Simon István könyvének a kötet felét kitevő, kitűnően válogatott szemelvénygyűjtemény: úgy adja a legjellemzőbb alkotásokat, hogy közben elkerüli a sablonmegoldást, a leg-ismertebb művek ismétlését. Ez a ragyo-gó összeállítás teszi a kötetet *iskolánki-vüli, magas szintű „olvasókönyvvé”*, amelynek közműveltségünk mai helyze-tében óriási jelentősége van, s ez, össze-kapcsolva Simon István szép átfogó feje-zeteivel, valóban jó alapozást adhat az irodalom iránt fogékony olvasónak. *A könyvtáros elsődendő kötelessége*, hogy ezt a kötetet népszerűsítse, mert elvitat-hatatlan a szerző igazsága: „Föl kell ismerünk, hogy az irodalom nem csupán az alkotások összessége, hanem kollektív egységben egy nép tudatának hordozója és összefoglalója. Sőt, feladatának ismeretében arra is könnyen rájöhethünk, hogy nemcsak a nyelvi közösségben élő és azo-nos történelmi sorsot hordozó nép tuda-tának megfogalmazója, hanem megterem-tője is egyben. Az irodalom tehát nekünk nem csupán esztétikumot, s legalábbis el-sősorban nem annyira gyönyörű olvas-mányélményt adott, hanem a megmara-dáshoz titokzatos életelixírt is.”

Hogy ez az életelixír hatni tudjon, hogy múltunk, ne csak mint műveltség-anyag, de mint szellemi örökség is eleven legyen, ehhez ad segítséget Simon István könyve. És első lépcsőfokot ahhoz, hogy az önismeret megalapozása után a világ-irodalomra is pillantást vehessen az ol-vasó. A művelődés alapozásához még sok hasonló könyvre lenne szükség: akár a magyar, akár a világirodalom korszakai-ra, nagy alkotóira gondolunk, szintézisek és részmonográfiák kellenének, amelyek egyszerűen, világosan tanítanak, iskolán kívül és iskola helyett — de nem „isko-lásan”. (Gondolat, 710 l. 44 Ft)

Bozoky Éva

Minden kérdéssel a befogadó milliók oldaláról kell foglalkozni.

Aczél György

Világtörténelmi kisenciklopédia

Szegényes irodalma van hazánkban az egyetemes történet lexikonyszerű feldolgozásának. A Pecz Vilmos szerkesztette Okori lexikon (1902), Horváth Zoltán—Parragi György Világtörténelmi lexikona (1943), az Egyetemes történelmi kronológia (1964), a Világeseemények 1945—1967 (1967), valamint a nem csupán történeti anyagot közreadó Nemzetközi Almanach kötetivel körülbelül fel is soroltuk a használható adattárakat. Minden ilyen jellegű mű hézagpótló, tehát így a közel-múltban megjelent Világtörténelmi kisenciklopédia is, mely néhány hajdani birodalom említése mellett napjaink országait mutatja be. Közli az államok hivatalos elnevezését, államformáját, területük nagyságát, a lakosok számát, a főváros nevét és adatait, a közigazgatási egységek számát (azok elnevezései nélkül), a hivatalos nyelvet, rövid fejezetekben az ország történetét az őstársadalomtól napjainkig, kiegészítve mindezt rövid tárgyszómutatóval és néhány életrajzzal.

Az enciklopédia az országnevek betűrendes felsorolásában — több-kevesebb következetességgel — a mai hivatalos elnevezéseket használja. A volt gyarmatok bemutatásakor — politikai állásfoglalás-ként — kivételt is tesz, például Rhodesia helyett Zimbabwe szerepel; megnehezítvén ezzel a tájékozódást. A szerkesztők utalásokat nem alkalmaztak, így a mai elnevezések visszavetítése anakronisztikus. Mintha kötetüket azzal a szándékkal készítették volna, hogy bemutassák, miként lehet a legunalmasabb, nyugodalmas jogfolytonossággá lugozni a múlt izgalmas történelmi változásait.

Esetenként meglepetésekkel is szolgálnak. Egyiptomról külön címszóban írtak a kezdetektől 1801-ig, az Egyiptomi Arab Köztársaságról (!) 1905-től napjainkig. (A közbeeső néhány évben bizonyára újkori sötétség borult Egyiptomra.) A görög történetet is két részben mutatják be: a kezdetektől 395-ig és 395-től napjainkig.

A legterjedelmesebb leírásban — három részben — Németországot tárgyalják, 42 oldalon 1945-ig, azután az NDK-t nyolc és fél oldalon, az NSZK-t három és fél oldalon.

Nem helyeselhető, hogy a világtörténetből kihagyták népünk történelmét, s a magyar vonatkozásokat pontatlanul vagy homályos megfogalmazásban (tükörfordításban?) közlik. A kisenciklopédiából megtudhatjuk, hogy 1437-ben magyar-román-szász jobbágyfelkelés volt Erdélyben; Várnánál 1444-ben a magyar—lengyel lovagok hadát verte meg a török; 1526-

ban Szulimán elfoglalta Magyarországot is; az I. világháború után „Dél-Karintia területe népszavazással Ausztriáé maradt, akárcsak Nyugatmagyarország határmenti területei (Burgenland)”. Ilyen megfogalmazással az elmúlt századok hadtörténetét is magyarázhatnánk, hiszen hazánkfiait ott találjuk a napóleoni háborúkban, az orosz—török háborúban éppúgy, mint az amerikai vagy a spanyol polgárháborúban, a kubai forradalomban stb.

Az enciklopédia a történelmi fogalmakat nem köti az időrendi pontossághoz. A történelmi szaknyelv 1922. december 30. előtt nem ismer Szovjetuniót csak Szovjet-Oroszországot stb.

Legfőbb hibájával mégis a róható fel, hogy hiányzik belőle a szakszerű szemléltetés, az országok történeti korok szerint változó térképe. Hiába keressük a lakosság nyelvi, nemzetiségi, vallási megoszlásának adatait is, melyek bizonyos időszakokban meghatározó történetformáló tényezők. (Svájcnál említik, hogy 4 nemzeti hazája, talán éppen azért, mert itt gyakorlatilag nincs nemzetiségi kérdés.)

A történelmi hűség megkívánja, hogy a történetföldrajzi egységek múltját, különösen ha azok az egységek valaha önálló politikai tényezők voltak, egy enciklopédiában önálló címszó mutassa be. Akkor is, ha az idők folyamán elvesztették politikai, gazdasági, néprajzi, nyelvi stb. különállásukat, mint az ó- és középkori városállamok, Sikócia, Wales, Navarra, Burgundia, Bajorország, Velence, Erdély, Moldva stb. Nem meglepő ezek után, ha a Balkán fordultatos történetéről, országai múltjáról csak a mai államok címszavai alatt találunk néhány félmondatot. Egy, a szócikkeket lezáró magyar nyelvű szakirodalmi bibliográfia különösen ilyen esetekben tehetne jó szolgálatot.

A kötet, mely az országok történetén kívül szinte minden egyéb mozzanatot mellőz, irodalmi hivatkozások és melléletek hiányában nem segíti a tájékozatlan olvasót, különösen az összefüggések felismeréséhez és megértéséhez nem. A Radó Sándor szerkesztette Nemzetközi Almanachok után — melyek sokrétűbb ismereteket adnak — jogosan várhattuk volna, hogy a kiadó a bonyolult történeti folyamatokat egyszerűen bemutató kötetet jelentet meg, melynek szerkezete, tartalma megfelel címének. (Kossuth, 1973. 811 l. 120 Ft)

Viczián János

Fejlődő országok lexikona

A „fejlődő országok” nem könnyen definiálható, nehezen körülhatárolható fogalom. Gyakran emlegetik gazdaságilag elmaradott országokként őket, vagy egyszerűen a „harmadik világ”-gal azonosítva. A fogalom meghatározásából következik, hogy nem volt könnyű a lexikonba felveendő országok körének tisztázása. Az előző meghatározása szerint fejlődő országnak tekintik a gyarmati vagy félgyarmati sorban élő országokat és területeket, illetve azokat az országokat, amelyek függetlenné válásuk után gazdaságilag, társadalmilag és kulturálisan még mindig elmaradtak, és amelyek nem tartoznak a szocialista világrendszerbe. A lexikon azonban még ennél is tágabb körre terjed ki, földrajzilag felöleli egész Latin-Amerikát (Kuba kivételével), egész Afrikát, továbbá Ázsiát és Océániát a szocialista és a fejlett tőkésországok kivételével. Bekerült tehát Uruguay, Mexikó, Kuvait, Izrael, a Délafrikai Köztársaság, Tajvan, Hongkong és Dél-Vietnam.

Az egyes országokról közölt ismeretek és adatok nem terjednek ki minden területre, tehát nem általános, enciklopedikus természetű a kiadvány, hanem elsősorban *politikai lexikon*, amely a fej-

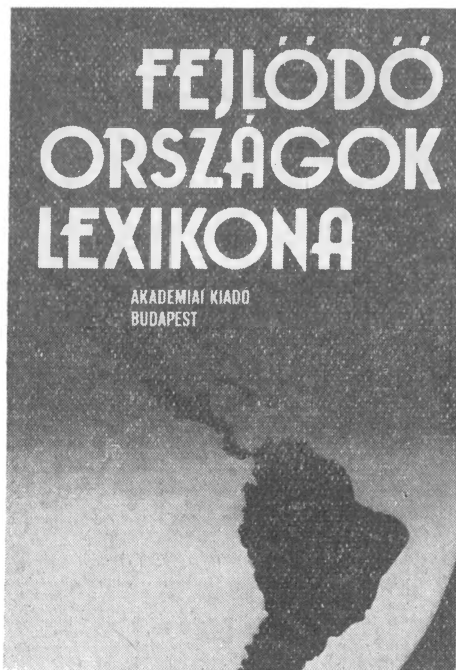
lődő országok társadalmi fejlődéséről kíván képet adni. Nem kaptak ezért önálló címszavakat a földrajzi fogalmak, városok, hegyek, folyók stb. (kivéve, ha politikai jelentőségük van); a népi, nemzetiségi vagy néprajzi fogalmak; az irodalom és művészet témakörébe tartozó fogalmak; a történelemből pedig az került be, ami a jelen megértéséhez szükséges, azzal közvetlen kapcsolatban áll. Szerepelnek viszont a ma és a közelmúlt általános fogalmai, személyek nevei, események, gazdasági és társadalmi kérdések, jogi címszavak, szervek és szervezetek, mozgalmak és pártok elnevezései.

A mű szerkezete — mint az eddigiekből is kiténik — lexikonszerű, vagyis a fogalmakat, neveket betűrendben közli. Az egyes országokról készült átfogó cikkek felépítése nagyjából azonos, adataik általában a következők: az ország neve, államformája, főbb statisztikai adatok (terület, lakosság, népsűrűség, főváros, hivatalos nyelv, termelési, külkereskedelmi adatok, pénznem, valutaárfolyam, zászló stb.), az általános adatok után fejezetekre osztva következik a természeti földrajzi leírás, a népesség, vallás, kultúra, művészet, gazdaság és történelem ismertetése. Az ország-cikkek végén megtalálható az illető országgal kapcsolatos valamennyi címszó utalás-szerű felsorolása (a személynevek is), ezek segítségével teljes áttekintés szereshető a témáról. A fontosabb címszavakról készült cikkekhez irodalomjegyzék is készült, ebben magyar és idegen nyelvű művek egyaránt szerepelnek.

A szöveget térképek, a külkereskedelem megoszlását tükröző ábrák, a főbb statisztikai adatokat tartalmazó táblázatok és más rajzok egészítik ki. A lexikon használatához, különösen a táblázatokban feltüntetett adatok megértéséhez, feltétlenül szükséges a kötet elején levő útmutató, valamint a jelmagyarázat gondos áttanulmányozása. A kötet végén részletes bibliográfia található a tárgykörből magyar szerzőktől megjelent művekről.

Az elmondottakból is kiténik, hogy a kiadvány nélkülözhetetlen segédkönyv! Páratlanul gazdag mind életrajzi adatokban, mind a gazdasági, társadalmi, politikai és történelmi események tekintetében, és — főképp — meglepően friss. Bárcsak volna hasonlóan részletes és minden szempontból modern általános lexikonunk is. (Főszerk.: Kende István. 1973. Akadémiai, 1327 l. 225 Ft.)

Pálvölgyi Endre

A Veszprémi Megyei Könyvtár évkönyve 1974

Kondor Istvánné előszavával a közel-múltban jelent meg a Veszprémi Megyei Könyvtár évkönyvének negyedik kötete.

Mindenekelőtt hadd soroljam fel szerzőit és az általuk megírt témákat. A sort Varga Béla nyitja meg *A közművelődés távlati tervezésének alapelvei Veszprém megyében* című tanulmányával. Tóth Dezső *Veszprém megye köz-művelődési könyvtárai 1965—1973* címmel ír összefoglalót, nem feledkezvén meg — igen helyesen — a szakszervezeti és az iskolai könyvtárakról sem. Verseghi György a *munkásság könyvtári el-látásáról* értekezik. Tölgyesi József az *iskola és a könyvtár* kapcsolatait vizsgálja. Mészárosné Stenger Katalin *Könyvtárosi gondok egy szakmunkás-képző intézetben* címmel azt írja meg, hogy miként, milyen vizsgálódásokat vállalva juthat el egy újdonsült szakmunkás-képző intézeti könyvtáros (nehéz) feladatainak tudatosításáig. Katsányi Sándor *Egy történelmi-társadalmi fogalom ismerete és az olvasás* cím alatt olvasóvizsgálati műhelytanulmányt közöl, kimutatván a demokrácia fogalmának alaposabb ismerete és a színvonalasabb olvasás közötti összefüggéseket. Rákóczi István a *szentgáli Olvasó Egylet* (Kaszinó) történetét tárja fel. A kötetet Keller Antal zárja a *Veszprém megyei tanácsai könyvtárhálózat főfoglalkozású munkatársainak* jegyzékével.

A felsorolás tudatos szerkesztői koncepciót tükröz. Az előszóval egybehangozóan én is azt vallom, hogy e koncepción belül a tegnap, a ma és a holnap témái a fejlődés gyorsítása, a jövő felhőtlenebbé tétele jegyében és érdekében találkoznak. Nem kell fukarkodnom a megírás színvonalának dicséretével sem. Az évkönyv publikációi egytől egyig kiérlelték, elmélyülten elemeznek és helytállóan következtetnek, szóval egytől egyig közlésre érdemes munkák.

Nem vagyok viszont meggyőződve arról, hogy az évkönyv mindenben betartotta-e a regionális és az országos „publikációs terek” közötti munkamegosztás íratlan szabályait. Így Tölgyesi József és Verseghi György dolgozatát mindenképpen szívesebben láttam volna valamely országos orgánumban hasábjain, mint ahogy az utóbbi egyik változatát valóban megláthattam ott is (Könyvtári Figyelő, 1973. 4. szám). Az ilyen vagy az ezekhez hasonló, széles körzónnyalással rajzolt elvi

és ténymegállapító helyzetképek ebben a környezetben nem elég konkrétak, azaz nincsenek összhangban saját milliójukkal. Itt az él igazán, ami a megyéhez, a megye könyvtáraihoz és művelődéséhez kapcsolódik, és annál jobban, minél több tény, adat birtokában, értékelésével és megfelelő összefüggésekbe helyezésével dolgozik.

Az évkönyv többi közleménye az iménti követelményeknek már megfelel, sőt „kiadja” egy eszményi megyei könyvtári évkönyv néhány kívánatos „közleménytípusát” is. E típusok a következők:

— prognosztizálás az általánosan elért tudományos eredmények alkalmazásával és az országos intézményfejlesztési koncepciók megyei adaptálásával (Varga Béla),

— a közelmúlt könyvtártörténete, amely — ha úgy tetszik — a fejlődés érdekében érvel, politizál és agitál (Tóth Dezső),

— a régebbi múlt egzakt feltárása haddan volt értékeink megbecsülése és bizonyos babonák eloszlatása érdekében (Rákóczi István),

— metodikailag kiérlelt szondázás a könyvtárak társadalmi környezetének jobb megismerése, a munka minőségének javítása és elmélyítése céljából (Katsányi Sándor, Mészárosné Stenger Katalin),

— „történelmi forráskészítés”, hogy rólunk, munkánkról majd többet tudjanak (Keller Antal).

Örülök az évkönyv szép küllemének. Ez a Megyei Könyvtár sokszorosítójának tisztos felszereltségére és jó munkájára vall. Kár, hogy több bosszantó gépelési hiba maradt a szövegben. És az is kár, hogy a közleményeket-tanulmányokat nem kísérik idegen nyelvű kivonatok. A belőlük kibontakozó teljesítmények mindenestre már érdemesek lettek volna erre. (1974. 301 l.)

Futala Tibor

HANGVERSENYKALAUZAINK

A HÉT ZENEMŰVE sorozat (Szerk.: Kroó Gy.)	á. 10,— Ft
<i>Pándi Marianne</i> : HANGVERSENYKALAUZ I. (Zenekari művek)	48,— Ft
HANGVERSENYKALAUZ II. (Versenyművek)	34,— Ft
<i>Till Géza</i> : OPERA	60,— Ft
<i>Várnai Péter</i> : ORATÓRIUMOK KÖNYVE	44,— Ft

ZENETÖRTÉNETI KIADVÁNYAINK

<i>Demény János</i> : BARTÓK BÉLA, A ZONGORAMŰVÉSZ (lemezzel)	46,— Ft
<i>Eősze László</i> : AZ OPERA ÚTJA R. WAGNER ÉLETÉNEK KRÓNIKÁJA (Napról napra)	58,— Ft 20,— Ft
<i>Keszi Imre</i> : PEST-BUDA (Muzsikáló városok 2.)	48,— Ft
<i>Kovács János</i> : MOZART BREVIÁRIUM	47,— Ft
<i>Nádor Tamás</i> : G. PUCCINI ÉLETÉNEK KRÓNIKÁJA (Napról napra)	20,— Ft
A. VIVALDI ÉLETÉNEK KRÓNIKÁJA (Napról napra)	22,— Ft
<i>Németh Amadé</i> : ERKEL F. ÉLETÉNEK KRÓNIKÁJA (Napról napra)	22,— Ft
<i>Siegfried Borris</i> : A VILÁG NAGY ZENEKARAI	44,— Ft

GYERMEKKÖNYVEINK

<i>Gál Zsuzsa</i> : Az én zeneszerzőm ERKEL FERENC (lemezzel)	40,— Ft
<i>Gál Zsuzsa</i> : Az én zeneszerzőm KODÁLY ZOLTÁN (lemezzel)	35,— Ft
<i>Langston Hughes</i> : ISMERKEDJÜNK A RITMUSSAL	24,— Ft
<i>Peter Smith</i> : ISMERKEDJÜNK A ZENEKARRAL	28,— Ft
<i>Szabó Helga—Réber László</i> : TE IS TUDSZ ÉNEKELNI!	20,— Ft

ÜNNEPI KÖNYVHETI KIADVÁNYAINK

BARTÓK BREVIÁRIUM (Szerk.: Dr. Újfalussy J.—Lampert V.)	kötve 60,— Ft
(Az ORFEUSZ KÖNYVEK sorozatban)	fűzve 30,— Ft
<i>Szabolcsi Bence</i> : A ZENE TÖRTÉNETE (Az ORFEUSZ KÖNYVEK sorozatban)	kötve 56,— Ft fűzve 28,— Ft

ZENEMŰKIADÓ

Könyv és könyvtár IX.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtári évkönyvének, a *Könyv és könyvtár*nak 1973-ban megjelent IX. kötete, jóllehet csupán négy tanulmányt és egy különlegességszámba menő első közlést, a legrégebb magyar Kalevala-fordítást tartalmazza, tematikailag az elmúlt négy évszázad magyar történelmének szinte minden korszakos szellemi mozgalmához kapcsolódik. Mégpedig úgy, hogy közben egy pillanatig sem próbál valamiféle mesterséges, formálisan egy szára fűzött egységet vagy folytonosságot teremteni: a tanulmányok itt valóban *adalékok* a magyar kultúra szellemi-ideológiai történéseinek valóságos folyamatosságához.

Az egyes tanulmányok jószerevel az „ideológiatörténet” műfajába sorolhatók. Vonatkozik ez még *Esze Tamás*nak Sztárai Mihályról írott tanulmányára is, annak ellenére, hogy a szerző itt az életrajz számos tisztázatlan vagy ellentmondásos mozzanatának alapos föltárásával kötötte egybe elemzését. Sztárai Mihály alakja méltán kelt érdeklődést azokban, akik közelebbről meg akarják érteni a Shakespeare Angliájával vetekedően eseménydús, de sajnos, shakespeare-i tehetségű krónikás híján gyorsan feledésbe vagy sápadtan búsongó legendákba hanyatló magyar XVI. századot. A jobbágyfaló törökverők, a pénzért hitet cserélő hősök, a hozományért epekedő lírai költők, a Kálvin puritán hitéért harcoló parázna főnemesek, a Balassiak, Móré Lászlók, Török Bálintok, Bornemisszák riasztóan irtalmatlan és ugyanakkor lenyűgözően vérből, élettől duzzadó korszaka volt ez. E kornak volt gyermeke a „legtehetségesebb és legtevékenyebb magyar reformátorok egyike”-ként jellemzett Sztárai Mihály. Ugyanaz a vitalitás, szélsőségekre hajlamos, szenvedélyes kedély jellemzi, mint ismertebb kortársait. Sztárai 1547-től 1563-ig — másfél évtized munkájával — protestáns egyházkerületet formált a pécsi püspökség területén. 1563-ban mégis el kellett hagynia Baranyát, s — két bejegyzés tanúsága szerint — 1563 őszén Gyulán telepedett meg. Esze Tamás a gyulai letelepedés okait magyarázza s egyszersmind cáfolja is azokat a szakirodalomban hosszú időn keresztül szereplő adatokat, amelyek Sztárai gyulai működését a prédikátor ifjabb éveire, 1551-re, vagy 1554-re helyezik.

Gombáné Lábos Olga Kecskeméti Alexis János világ- és történelemszemlélete, politikai felfogása című tanulmánya (mely a mellékelt jegyzet szerint csupán része egy nagyobb tanulmány-

nak) a XVII. század eleji protestáns-hitvitázó irodalom egyik kiemelkedő fontosságú alakját mutatja be. Kecskeméti A. János két, a maga korában nagy fontosságú munkája közül csak az egyik, *Az Dániel próféta könyvének magyarázatja* (Debrecen, 1621) maradt fenn. A szerző már a tanulmány bevezetőjében világosan meghatározza a maga „olvasati szempontjait”, amikor a prédikációs kötetet „szerzőjének erős társadalmi-politikai érdeklődése folytán kitűnő *szociográfiának*” nevezi. Mint a további meggyőző okfejtésből kitűnik, Kecskeméti, aki nemcsak jeles hitvitázó, hanem a kor egyik legkiválóbb magyar politikai gondolkozója is volt, művében a Dániel könyvében rejlő allegorikus lehetőségek sokoldalú kihasználása révén, az ideális uralkodóként tisztelt Bocskai halálát követő évek tájékozódási zűrzavarában igyekezett eszmei irányítúként működni, s — a korra jellemző teológiai köntösben — próbálta megrajzolni az eszményi uralkodó alakját, fölmutatván egyszersmind az általa egyedülínek hitt kiutat: a protestáns erkölcsi normák következetes megtartását.

Míg a XVIII. század utolsó harmadának szellemi kapcsolódása az európai (és ekkor főleg francia eszmék) főáramához általánosan ismert, és viszonylag alaposan feltárt, jóval több homály fedi a magyarországi gondolkodás történetének azt a kérdést, hogyan, milyen közvetítésekkel és csatornákon keresztül jelentek meg korábban nálunk a felvilágosodás gondolatai. E kérdéshez szolgáltat fontos adalékokat Lengyel Imre: *A svájci felvilágosodás és debreceni kapcsolatai*. Miért éppen Svájc és Debrecen? A válasz kézenfekvő: a hazai protestáns főiskolák diákjai külföldi tanulmányútjaik során elsősorban Svájc, Hollandia és Németország református főiskoláit, teológiai fakultásait keresték föl, mivel azok — mindenekelőtt Svájc — nagy kedvezményekben részesítették az ott tanulni vágyó „szorongatott hittársakat”. Jól illusztrálja ezt egyetlen adat: a XVIII. században Svájc egyetlen városában, Bazelben 200 magyar diák tanult, s közülük 50 Debrecenből származott. Lengyel Imre tanulmánya először arra a kérdésre keres választ, hogyan, milyen formában találkozhattak az így kikerült magyar diákok a felvilágosodás eszmekörével.

Ezt követően a három legjelesebb közvetítő, Maróthy György, Szilágyi Sámuel és Hatvani István Svájcban töltött éveit és hazai tevékenységét mutatja be.

A finn Kalevala első teljes magyar

fordítása — Barna Ferdinánd műve — 1871-ben jelent meg, és százegy esztendővel később, 1972-ben a legújabb, a fiatalon elhunyt romániai Nagy Kálmáné. A finn népi eposznak, amely Vikár Béla 1909-es fordításában vált szinte magyar klasszikus művé, több kisebb részletét mások is lefordították. Különösen érdekes azonban a finnugor nyelvrokonság első nagy kutatójának, Reguly Antalnak fordítástörédéke — az egyetlen régi Kalevala-fordításunk. Az 1908-ban felbukkant kézirat keletkezését (a források egybevetése alapján) 1840 őszére lehet datálni. *Molnár Ferenc*: Reguly Antal Kalevala-fordítástörédéke címmel, a munka történetét elemző alapos bevezetővel teszi most a szélesebb olvasóközönség számára is hozzáférhetővé Regulynak eddig csak szakkörökben ismert kísérletét.

Csúry István: A „Huszadik Század” szociológiai pozitívizmusa című terjedelmes tanulmánya méltán érdemel figyelmet, nemcsak a magyar ideológiatörténet szakkutatói, hanem a század magyar irodalma, történelme iránt mélyebben érdeklődő olvasók körében is. A szerző az e korszakkal kapcsolatban sokszor még ma is kísérő, elhamarkodott vagy szándékosan leegyszerűsítő általánosítások helyett az egyedül termékeny utat járja: filológusi alaposággal és le a Társadalomtudományi Társaság „eklektizmu-

sának” hol tudatos, hol öntudatlan gyökereiig, és bontja alkotóelemeire azt a sajátosan képlekeny ideológiai alakzatot, mely egyenlő érvénnyel törekedett magába olvasztani az európai „életfilozófia”, a századvégi tudományos pozitívizmus, a biologicista társadalomfelfogás, a marxizmus és az empiriokritizmus különféle elemeit. (A Társadalomtudományi Társasággal kapcsolatban I. Katona Jenő: A szociológia első magyar műhelye, című recenzióját a Könyvtáros 1974. 5. számában.) Csúry tanulmányának érdeme, hogy a Huszadik Század pozitívizmusával mindig vitázó „progresszív idealizmus” ellenérvei is helyet kapnak nála, hiszen ha tekintetbe vesszük, hogy ez utóbbinak a képviselői — Lukács György, Fülep Lajos, Mannheim Károly, Hauser Arnold, Antal Frigyes, hogy csak a legkiemelkedőbbeket említsük — az alapjaiban már ekkor kirajzolódtól polémiát pár évtizeddel később Európa szellemi hadszínterein folytatták, akkor nyilvánvaló, hogy Csúry nemcsak a magyar, hanem az európai gondolkodás történetének egy — voltaképp még máig sem lezárult — fejezetéhez is fontos adalékokkal szolgál kivételes tárgyismeretről tanúskodó, inspiratív tanulmányában. (Debrecen, 1973. KLTE Könyvtára, IX. kötet, szerk.: Csúry István. 284 l.)

— cz —

Molnár Imre: Az információkeresés fogalomrendszere

Az információs szaktezaurusz fogalma, rendszere és felépítése

Az információs igények kielégítése az információtömeg növekedése miatt nemcsak az olvasók és könyvtárosok súlyos gondja, hanem a gazdasági vezetőké is. A mindent elöntő információáradat megfékezésére hatékony eszköznek bizonyulnak a számítógépek, de csak akkor, ha okosan tudjuk őket felhasználni. Az adatok mennyisége ma már egyre kevésbé okoz zavart: a jelenlegi gépek háttértárolói már milliós adathalmaz elhelyezését és „átfésülését” is lehetővé teszik. Kellő kihasználtság vagy az igények ésszerű összegyűjtése esetén a feldolgozás költsége is ésszerű keretek között tartható. A technikai lehetőségek tehát megvannak: a fő kérdés most az, hogyan tudjuk a gépi rendszer hatékonyságát szellemi eszközökkel lényegesen megnövelni.

A gazdasági életben többnyire előre rögzített struktúrájú adathalmazokkal

dolgoznak, ezek képezik az ún. adatbankok alapját. A szélesebb értelemben vett könyvtárosi gyakorlatban azonban sokkal kevesebb kötöttség engedhető csak meg, hiszen sem a fogalmak struktúrája, sem a fogalmak és a velük jellemezhető dokumentumok kapcsolata nem olyan egyértelmű. (A katalógusban a szerző szerinti vagy a cím szerinti keresést nyugodtan kihagyhatjuk a számításból, mivel ez olyan triviális feladat, amelyre még sokáig nem érdemes számítógépet igénybe venni.)

Első közelítésben tűrhető megoldást jelentett a *deskriptorok* fogalmának bevezetése a könyvtárosi gyakorlatba. Ennek a végtelenségig leegyszerűsített információkereső nyelvnek felbecsülhetetlen értéke, hogy alkalmazhatók rá a Boole-algebra műveletei, elsősorban az ún. logikai szorzás művelete. Segítségével könnyen megvalósítható — akár kézi

lyukkártyák alkalmazásával is — a több szempontú keresés egyszerű, de hatékony módja, a koordinált indexelés. Ez a módszer számítógépen is jól alkalmazható — sok keresőrendszer ma is csak ezt a „lyukkártyás” megoldást alkalmazza.

A számítógépek azonban sokkal hatékonyabb rendszerek megvalósítására is alkalmasak. A probléma megoldásának kulcsa a deskriptorok közötti fogalmi strukturáltság kialakítása, vagyis a *tezauruszok* felhasználása az információkeresésben.

A tezauruszok felhasználhatók úgy is (akár a számítógépen belül, akár kívül), mint az egyszerű deskriptoros kereső rendszerek kiegészítő eszközei, amelyek „tippeket adnak” a gépnek — vagy az embernek — a releváns deskriptorok kiválasztására. Így áthidalható az a nagy szakadék, ami a deskriptorként felvett és fel nem vett kifejezések között van, a deskriptorok számának túlzott felduzzasztása, és ezzel együtt a rendszer méreteinek mértéktelen növelése nélkül. Másrészt bevonhatók a keresésbe olyan további deskriptorok, amelyek kibővíthetik, specializálhatják vagy általánosíthatják a keresést.

Erre az izgalmas területre ad némi betekintést *Molnár Imre* könyve. Részleteiben sok hasznos ismeret közül a tezaurusz készítésével, főleg annak technikai kivitelezésével kapcsolatban. A könyv legtanulságosabb része az, ahol leírja, hogy ő maga miként próbált modell-

kísérletekkel kialakítani egy tezaurusz-készítési technológiát. Leírásában azonban, sajnos, éppen azokon a részeken siklik át elegáns könnyedséggel, ahol az elvi jelentőségű problémák volnának. Nem foglalkozik pl. a monohierarchikus felépítésből adódó problémákkal. A relációk közötti (formális tulajdonságaikat és tartalmi vonatkozásait tekintve egyaránt lényeges) különbségek elmosásával pedig gyakorlatilag kizárja a lehetőségét a finomabb kereső rendszerek felépítésének.

A szerző stílusa gördülékeny, szövege olvasmányos. Annál ríkítóbb az ellentét szóhasználatának pongyolasága, a fogalmak átgondolatlansága és a kifejtés könnyedsége között. Rendszeresen összekeveri például a fogalmat annak kifejezési formájával (pl. a fogalmak hangalakjáról beszél). Főnévi igenévnek nevezi az igéből képzett főneveket (bérelszámolás, víztisztítás, szigetelés). Tagadja, hogy az enzimek összefoglaló fogalma és az egyes enzimek között (mátsutt: a biológia és a mikrobiológia között) szemantikai kapcsolat van.

Végül hiányoljuk, hogy a szerző nem hivatkozik kötetének ikertestvére: a könyv ugyanis — szinte teljesen egyidőben — az Építészeti Tájékoztatási Központ kiadásában is megjelent, más címmel, más bevezetéssel és más mellékletekkel, a Tájékoztatástudományi Tanulmányok 1. köteteként. (Közgazdasági és Jogi, 1973. 220 l. 24,50 Ft)

Varga Dénes

Csehszlovák kiadvány a magyar könyvtárügyről

A Csehszlovák Állami Könyvtár Könyvtárügyi Kutató és Módszertani Központjának gondozásában *Könyvtárügy a Magyar Népköztársaságban* címmel kiadvány jelent meg, amely a magyar könyvtárügy fejlődését meghatározó, illetve bemutató dokumentumokat és tanulmányokat gyűjti egybe. A kötet a néhány évvel ezelőtt létrejött megállapodás alapján került kiadásra. Párját: *A csehszlovák könyvtárügy és tájékoztatásügy kérdései* című tanulmánygyűjteményt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, valamint az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1969-ben rendezte sajtó alá.

A Csehszlovákiában megjelent kötet olyan fontos dokumentumokat tár a csehszlovák könyvtárosok elé cseh nyelven, mint a III. országos könyvtárügyi konferencia tézisei, valamint a Szakmai

irányelvek a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez, s olyan értékes tanulmányokat közöl, mint Táncoz Gábor: A könyvtár pedagógiai funkciói — ahogy a nevelésszociológia látja; Kondor Imréné: Gyűjtőköri együttműködés — helyzetkép és javaslat; Horváth Tibor: A könyvtárak műszaki fejlesztése c. írása.

A nemzetközi együttműködésnek ez a formája igen előnyös, mert a baráti államok könyvtárügyének időszerű kérdéseit közvetlen forrásból, az illető ország dokumentumaiból és szerzőinek tanulmányaiból anyanyelvükön ismerhetik meg a másik ország könyvtárosai. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ arra törekszik, hogy a többi szocialista országgal is kiépítse a kapcsolatnak ezt a formáját.

(K. F.)

Táncsics Mihály 1799—1884.

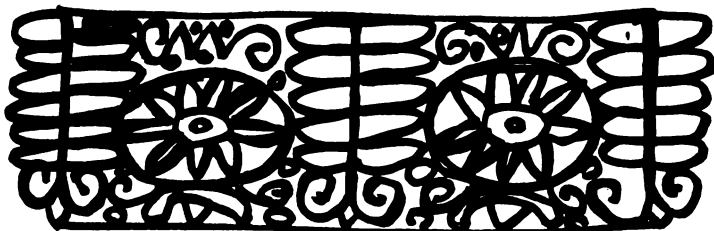
Bármennyire hihetetlenül hangzik, mégis így igaz: Táncsics Mihályról csak most, egy kettős évforduló (175 éve született, 90 éve halt meg) kapcsán készült először ajánló bibliográfia. Lukácsy Sándor jogosan panaszkolta jubileumi megemlékezésében, hogy Táncsicsot manapság nemigen szokás olvasni. Tegyük hozzá, olvastatni sem... Hasonló a helyzet a rávonatközt irodalommal is. Nagyon időszerű volt tehát — a ritka kettős jubileumtól függetlenül is — e kis füzet kiadása. Ráirányítja könyvtárosok, olvasók figyelmét a múlt század magyar történelmének egyik legjelesebb, talán legeredetibb alakjára, a forradalmár politikus és gondolkodó munkásságára. A tatabányai József Attila Megyei Könyvtár vállalkozásának van egy másik forrása is: Táncsics Komárom megye, nevezetesen Ácsteszer község szülötte, az ajánló bibliográfia szervesen illeszkedik a könyvtár helyismereti publikációinak sorába.

Győri László, a könyvecske összeállítója három fejezetre tagolta az egybegyűlt címanyagot. Táncsics önállóan megjelent műveinek jegyzékét — *Illés Ilona* munkája — változtatás nélkül átvette a Petőfi Irodalmi Múzeum Táncsics-repertóriumából; ez 70 tételet tartalmaz, időrendbe sorolva. A második fejezetben — 107 cím — a felszabadulás utáni Táncsics-irodalom található meg: lényegében minden fontosabb könyv, könyvrészlet, folyóirat- és hírlapcikk, valamint tíz szépirodalmi alkotás. Itt a betűrendes elrendezést választotta, akár csak a kissé szűkösnek látszó — mindössze 9 tételes utolsó részben. Ez néhány hírlaptudósítást és egy könyvrészletet foglal magában, *Táncsics Mihály és Ácsteszer* címmel. Az egész bibliográfiára érvényes, hogy csak címleírásokat közöl, kivételként — ha okvetlenül

szükséges — egy-két esetben rövid anotációt is.

Mindenképpen elismerést érdemel, hogy az ajánló bibliográfia pontosan az évfordulóra látott napvilágot. Szóvá kell azonban azt is tenni, hogy a sietség nyomai itt-ott felfedezhetők rajta. Nem maradt kellő idő az autopszia elvének maradéktalan alkalmazására, a gondosabb szerkesztésre, egyáltalán a *finomabb munkálásra*. Szembetűnő hiba, hogy a címleírások nem egységesek — a periodikumoknál hol sorszámot, hol dátumot jelölnek —, s a cikkek egy részénél hiányzik az oldalszám. Nem éppen szerencsés megoldás, s némileg zavarólag hat, hogy a második — egyébként legtöbb újat hozó — fejezetben a betűrendes szerkezetet részesítette előnyben (sajnos, a besorolás nem mindig pontos). Így elsikkad Táncsics munkásságának sokszínűsége, s különböző értékű és típusú közlemények — filológiai tanulmányok, forráspublikációk, könyvismeretések, ünnepi megemlékezések stb. — kerülnek egy csoportba. Ezek közül néhánynak nem is itt, hanem a harmadik fejezetben volna a helye. Bizonyára növelte volna az összeállítás értékét, ha az első részben az 1957-ben kiadott, könyvnyen hozzáférhető *Válogatott írásai* című gyűjteményt elemzően is feltárja.

Mindezek a pontatlanságok természetesen könnyen kijavíthatók. Remélhetőleg hamarosan mód nyílik rá. Megfogalmazódik ugyanis a kívánság, javaslat: e kis, bizonyos fokig alkalmi jellegű füzetet a tatabányaiak egészítsék ki, fejlesszék tovább *Táncsics Mihály roppant hiányzó személyi bibliográfiájává*. A könyvtárosok, az olvasók, és a már az ajánló bibliográfiát is hasznos segédeszközként forgató kutatók érdeklődéssel várják ezt a munkát. (Tatabánya, 1974. 37 l.) *Bényei Miklós*

A Párttörténeti Közlemények repertórium 1955—1972.

A „Párttörténeti Közlemények” című, negyedévenként megjelenő folyóirat előzménye „A Magyar Munkásmozgalmi Intézet Értesítője” c. kiadvány volt, mely 1955-ben indult. A folyóiratban közreadott cikkek, tanulmányok és egyéb közlemények jegyzéke a Párttörténeti Intézet fennállásának 25. évfordulója alkalmából jelent meg Pálmai Magda és Vida Sándor összeállításában. Az anyag csoportosítása a következő: 1. szerkesztőségi cikkek, 2. tanulmányok, cikkek, 3. közlemények, 4. konzultációk, 5. viták, 6. dokumentumok, 7. visszaemlékezések, 8. életrajzok, 9. nekrológok, 10. tudományos ülésszakok, kongresszusok, konferenciák, 11. hírek kisebb közlemények, tanulmányutak, rendezvények, 12. pályázatok, 13. szemle: a) könyvszemle b) folyóiratszemle, 14. bibliográfiák, kronológiák, jegyzékek stb. A csoportokon belül a címléírások a szerzők, illetve a címek betűrendjében sorakoznak. A jegyzéket névmutató egészíti ki.

A folyóirat-repertóriumoktól általában azt várjuk el, hogy a feldolgozott kiadványban megjelent cikkeket tartalmilag is feltárják, vagyis hogy a tárgy- és név-

mutató szerepét egyaránt betöltsék. A folyóirat jellegétől, a benne közreadott cikkek témájától függ azután, hogy az anyagot milyen elrendezésben és milyen szakcsoportosításban közli a repertórium: szakrendben névmutatóval, vagy — ritkábban — a szerzők nevének betűrendjében tárgy- illetve szakmutatóval. (Előfordul, hogy mindkét elrendezés megtalálható egyetlen repertóriumban.)

A Párttörténeti Közlemények repertórium a tartalmi szempontokat mellőzi, és ezen nem változtat az sem, hogy bizonyos formai kategóriákat alkalmaz. Ezek ui. nem pótolják a szakcsoportokat vagy a tárgymutatót, hiszen aligha akad, aki „cikkek”-et, „tanulmányok”-at, „közlemények”-et, „viták”-at keres függetlenül attól, miről szólnak ezek a cikkek, tanulmányok, viták stb. A választott módszert ezért nem mondhatjuk szerencsésnek. Bármilyen gondnal, bármennyire áttekinthetően készült is a jegyzék, e fontos folyóirat 18 évfolyamában megjelent értékes anyag továbbra is feltárára vár. (1973. az MSZMP KB Párttörténeti Intézet, 81.)

P. E.

Műszaki bibliográfia 1971.

Évente — ezúttal immár kilencedszer — jelenik meg a Műszaki bibliográfia Jánuszky Lajos szerkesztésében. Az évenkénti megjelenést a műszaki tudományok felgyorsult fejlődése indokolja. E kötet az 1971-ben megjelent hazai műszaki kiadványokat regisztrálja, azonban több korábban megjelent művet is említ. Ezeknek nagyobb része kereskedelmi forgalomba nem került, vagy pedig különböző dokumentációs intézmények kiadványa, amelyeknek regisztrálására a szerkesztő ezúttal is nagy gondot fordított. A bibliográfia anyagát a korábbi gyakorlatnak megfelelően az ETO szakrendjében tárja fel. E rendszer korlátait — amelyekről már annyiszor írtunk — a szerkesztő azal enyhítette, hogy több esetben (pl. a híradástechnika, a bányászat és az élelmiszeripar esetében) a szakrendi csoportosításban nem alkalmazta következetesen az ETO szerinti sorrendet. Ezért a kötetet részletes betűrendes tárgymutatóval egészítette ki, amely mind az ETO, mind az egyéb szakcsoportok tételeinek tárgyszavait tartalmazza. Az eligazodás meg-

könnyítésére a tárgyszavakat a szinonimák figyelembevételével több változatban is közli (pl. autó — gépkocsi). Mindez kétségtől megkönnyíti az áttekintést.

Ha a bibliográfiában szereplő művek több témakört foglalnak össze, akkor valamennyi fontosabb tárgyköri csoportosításban megtalálhatók. A bibliográfia a szakcsoportokon belül a műveket a szerző vagy a címszó szerinti betűrendben közli. A többszerzős művek csak az első szerző szerinti sorrendben találhatók. A kötetet betűrendes szerzői névmutató egészíti ki, amely — a közreműködők és a fordítók kivételével — valamennyi szerzőt, átdolgozót és szerkesztőt felsorolja. A művek leírására a bibliográfia rövidített címléírást alkalmaz. A kötet szerkezete és tartalmi felépítése nagyjából megfelel az előző évi gyakorlatnak. Eltérés csak néhány szakcsoport esetében van, ahol a szerkesztő figyelembe vette az ETO új hazai kiadásában használatos terminológiát. (Műszaki, 1973. 250.)

Bagi János

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A CSALÁDSZOCIOLÓGIA újabb irodalma címmel adta ki tematikus szociológiai bibliográfiák c. sorozatának 1. füzetét a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. (A sorozat szerkesztője Remete László.) A családszociológia valamennyi fejlett iparú államban előtérbe került tudomány, mivel az iparosodás és az urbanizáció problematikusan helyezte hozta a hagyományos családöt. A bibliográfia az 1968-tól 1973-ig megjelent irodalmat dolgozta föl, s a téma hatalmas anyagából az összeállító, Bárti Anna azokat a külföldi, idegen nyelvű műveket is figyelembe vette, amelyek a budapesti szociológiai gyűjtőkörű könyvtárakban fellelhetők (FSZEK, Akadémiai, a KSH Könyvtára). A folyóiratcikkek esetében a hazai nagy könyvtárakba járó periodikák adták a válogatás alapját, a magyar szerzők munkáit viszont szélesen értelmezve, a téma határterületeiről is felvette a bibliográfia.

SOMOGYI BÉLA munkásságáról készített bibliográfiájával indította el új sorozatát (Vasi életrajzi bibliográfiák) a Szombathelyi Megyei Könyvtár. A sorozat célja, hogy megismertesse a megye kiemelkedő szülötteit, vagy azokat, akik tevékenységük, életútjuk során kerültek kapcsolatba e tájjal. Az első füzet — Csáki Pál összeállítása — rövid életrajzot közöl, majd Somogyi Bélának, a Népszava mártírhalt szerkesztőjének könyveit, cikkeit, fordításait, tankönyveit sorolja fel, végül a róla szóló írásokat közli. A bibliográfiát a Népszava és más sajtótermékek hasonmás-képei illusztrálják.

SZAKMUNKÁS TANULÓKNAK adott ki ajánló bibliográfiát a Debreceni Megyei Könyvtár *Fejlesztés Évének*, a Hajdúböszörményi Városi Könyvtár munkatársának összeállításában. A jegyzék az említett két könyvtár szakkönyv-állományából válogatja hét szakmai csoport (villanyszerelő, gép forgácsoló, lakatos, mechanikai műszerész, asztalos, textilipari, kőműves) részére egy-egy témakör legfontosabb ismeretanyagát. Az illusztrációkat és a borítót *Gonda Zoltán* készítette.

VÁLOGATÁS A ZENEI gyűjtemény anyagából címmel jegyzéket bocsátott ki fennállásának 10. évfordulójára az FSZEK zenei könyvtára. A válogatás a gyűjtemény keresztmetszetét kívánja bemutatni: minden korszakból, minden zenei műfajból és minden fajta hangszer számára szerzett műből kínál anyagot a zenekedvelőknek.

A MOSONMAGYARÓVÁRI ÁLTALÁNOS Tanítóegylet története (1871—1941) címmel Tuba László tanulmányát jelentette meg a Győri Megyei Könyvtár. A „Kisfaludy Károly Könyvtár füzetei” sorozat 3. darabjaként közzétett munka az egylet 70 éves történetét úgy mutatja be, hogy a szervezet sorsán túl a megye tanítóóságának valóságos szociográfiája is kikerekedik belőle. Az egylet 1941-ben magától szűnt meg, a háborús viszontagságok, katonai behívások idején nem volt, aki érdekvédelmi kérdésekkel foglalkozzék. Tuba László lebilincselően érdekes munkája kitűnő körkép, s kivált pedagógusok számára igen tanulságos olvasmány.

EGRESSY BÉNI pályaképét rajzolja meg *Csorba Zoltán* abban a sokszorosított kiadványban, melyet a Miskolci Megyei Könyvtár jelentetett meg. A szerző irodalomtörténeti munkássága során igen sokat foglalkozik helytörténeti témákkal, s Borsod és Miskolc irodalomtörténetének, *Petőfi, Jókai és Tompa* helyi kapcsolatainak feltárása, valamint a *Kazinczy Gábor* életrajz után vállalkozott arra, hogy a Szózat zeneköltőjét, sok *Petőfi*-vers megzenésítőjét, az *Erkel*-operák szövegkönyvíróját bemutassa a megye olvasóinak; *Egressy Béni* ugyanis *Sajókazincson* született — ez *Kazincbarcika* egyik faluóse.

A KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS SZAKIRODALOM c. referáló lapjának első öt évfolyamáról adott ki mutatót a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Az 1969—1973-as éveket felölelő kiadvány első részében a dokumentumok szerzői, illetve — a szerző nélkülieknél — cím szerinti betűrendben követik egymást. A füzet 4025 tételt tartalmaz.

A MAGYAR KÖNYVTÁRI szakirodalom bibliográfiája című KMK kiadvány 1973. IV. negyedévi füzete 19 könyvtárügyi szaklap, 53 napilap, illetve folyóirat könyvtári vonatkozású cikkeit sorolja fel annotálva. A szakrendi ismerettestet betűrendes és tárgyszómutató egészíti ki.

NÉMETHON TAVASZRA VÁRT címmel bocsátott ki röpbibliográfiát az NDK irodalmáról a szegedi Somogyi Könyvtár. A két évtized terméséből válogató jegyzéket *Kormányos András* állította össze.